

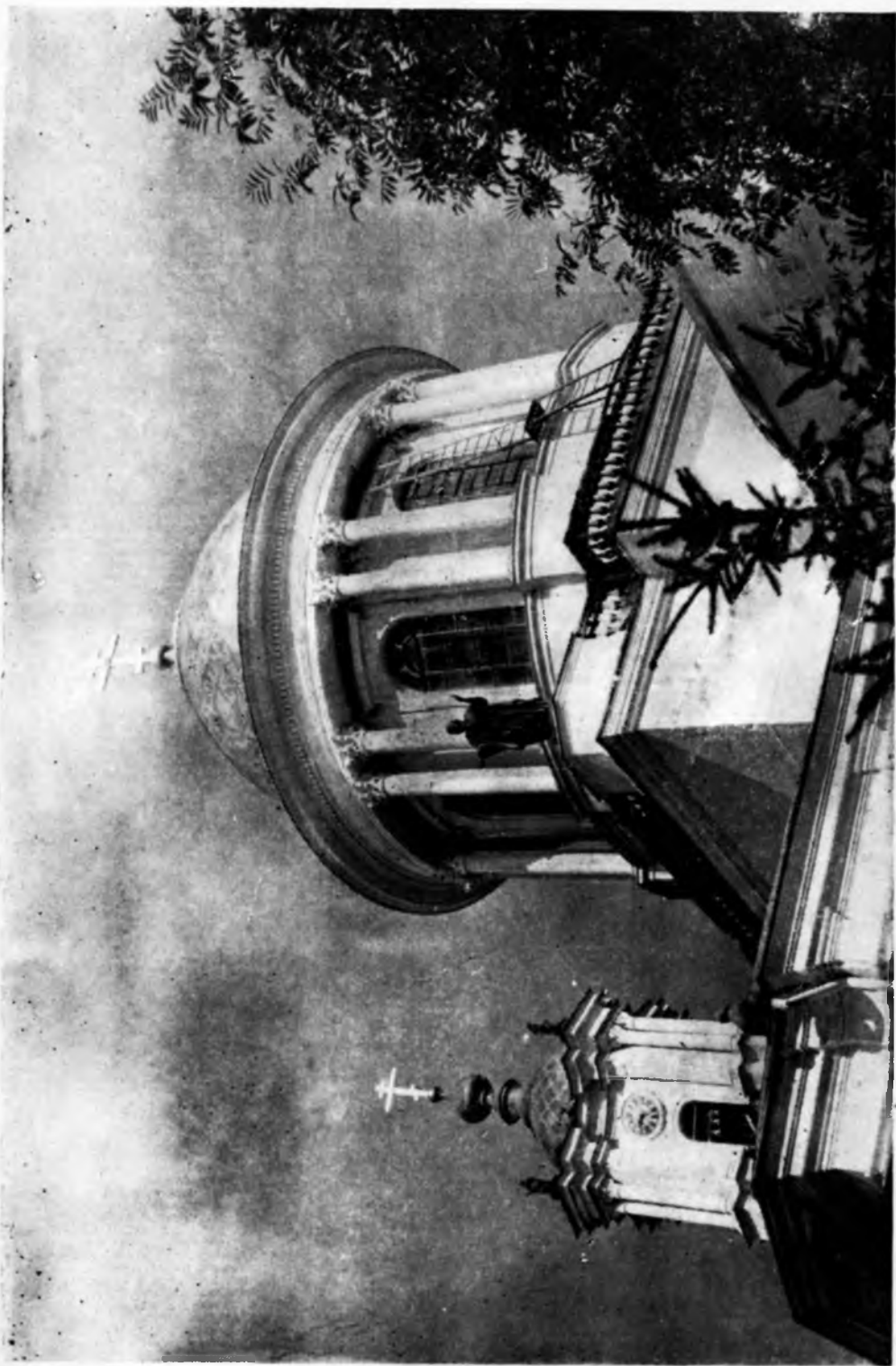
*Ч.к.п.
Бюропаса.*

ПРАВОСЛАВНИЙ ВІСНИК

1971

1

Купол Преображенського кафедрального собору в м. Суми.

ПРАВОСЛАВНИЙ ВІСНИК

ВИДАННЯ ЕКЗАРХА ВСІЄЇ УКРАЇНИ,
МИТРОПОЛИТА КИЇВСЬКОГО І ГАЛИЦЬКОГО

№ 1

З М І С Т

Стор.

Різдвяне послання Місцєблюститєля Патріаршого Престолу, Високопреосвящен-ного Пимена, Митрополита Крутицького і Коломенського	3
Різдвяне послання Екзарха всієї України, Митрополита Київського і Галицького Філарета	5
Телеграма Патріаршого Місцєблюститєля єпископу — президентові Єпископальної Церкви в США д-ру Джону І. Хінєсу	6
Постанови Священного Синоду	7
Засідання виконавчого Комітєту Всєсвітньої Ради Церков	9
Про перебування в Радянському Союзі паломницької групи із США	9
На прийомах у Кремлі	9

ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ

З життя єпархій	10
Вічна пам'ять померлим	12
Хроніка	14

ПРОПОВІДІ

Прот. І. Богданович. Світильник світла	15
---	----

НА ЗАХИСТ МИРУ

Матеріали Християнської Мирної Конференції	
Лист Генеральному секретарю ООН п. У. Тану	17
Лист Голові Ради Міністрів СРСР О. М. Косигіну	18
Зустріч митрополита Ленінградського і Новгородського Никодима з д-ром Ю. К. Блейком	18

СТАТТІ

Прот. І. Король. Христос — наш Учитель	19
Прот. Н. Вінцукєвич. Євхаристичний канон православної літургії та його спасєнне значєння для вірних	21
Прот. Н. Павлосюк. Новорічні думки	25
Прот. В. Ярема. Кам'яні свідки місіонерської діяльності слов'янських апостолів	28

Відповідальний редактор Володимир, єпископ Чернігівський
і Ніжинський.
Адреса редакції: Київ — 4, Пушкінська, № 36, редакція журналу
«Православний вісник».

Зам. № 38. Києво-Святошинська міська друкарня, Львівська, 72.

РІЗДВЯНЕ ПОСЛАННЯ

**МІСЦЕБЛЮСТИТЕЛЯ ПАТРІАРШОГО ПРЕСТОЛУ,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНОГО ПИМЕНА,
МИТРОПОЛИТА КРУТИЦЬКОГО І КОЛОМЕНСЬКОГО**

**АРХІПАСТИРЯМ, ПАСТИРЯМ І ВСІМ ВІРНИМ ДІТЯМ
РУСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА СПІВІТЧИЗНИКАМ
ЗА РУБЕЖАМИ НАШОЇ БАТЬКІВЩИНИ**

«Христос раждається, славіте,
Христос с небес, срящите» (ірмос
празника Різдва Христового).

Торжествує нині Свята Православна Церква, торжествують всі православні люди, радісно споминаючи й духовно переживаючи преславну, велично-священну подію Різдва Христового.

Ми уклінно схиляємось нашими серцями перед Народженим у яслах Вифлеємських Божим Немовлятком Христом, Який заради нас, людей, і задля нашого спасіння зійшов з небес.

Наше світле торжество незмірне, наша різдвяна радість невимовна, бо в Різдві Христовому явлена світові найвеличніша любов Божа до роду людського, до кожного з нас: Син Божий, втілившись від Духа Святого і від Приснодіви Марії ставши чоловіком, визволив нас, усе людство від прародительського гріха, смерті й тління, щоб усі люди стали синами й наслідниками Божими (Гал. 4, 6—7), достойними дітьми Царства Небесного.

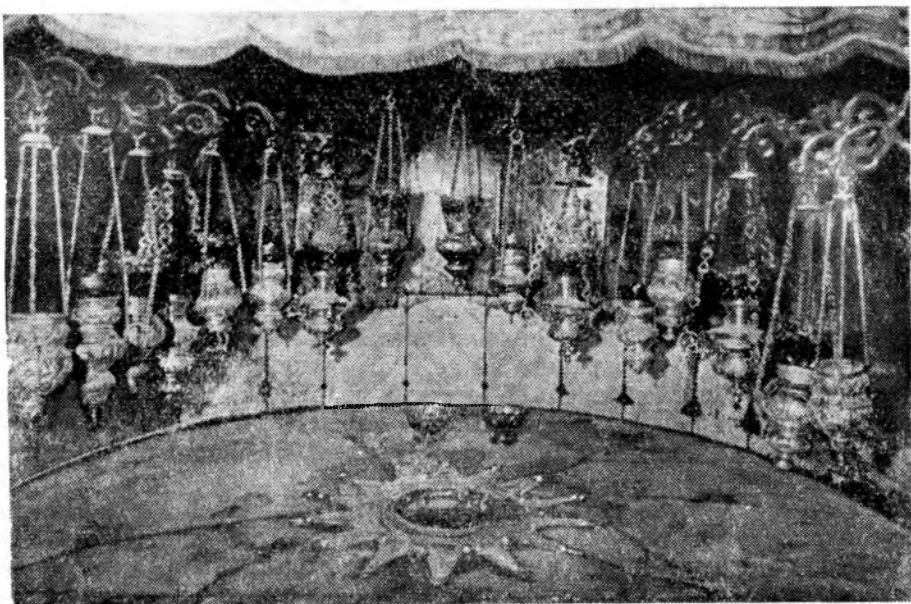
Господь, у Своему народженні прийнявши до єднання з Божественною природою людське ество, привів нас до найтіснішого спілкування і єдності з Богом, обожив нас. Сталося благодатне відродження, відтворення природи людини до нового життя в Господі Ісусі Христі. Яке це дивне чудо, спасенне для віруючих в Господа всіх людей, всіх часів і народів!

У подячній молитві до Господа Свята Церква захоплено й побожно прославляє Його як Благодателя, Який милостиво на землі з'явився в подобі нашій: «Что Тебі принесем, Христе, яко явился еси на землі, яко человек нас ради? Каяждо бо от Тебе бивших тварей благодареніє Тебі приносит: Ангели — пініє, небеса — зізду, волсви — дари, пастиріє — чудо, земля — вертеп, пустиня — ясли; ми же — Матерь-Діву. Іже прежде вік Боже, помилуй нас» (стихира празника).

Дорогі й улюблені в Господі Преосвященні архіпастирі, боголюбиві пастирі та щирі наші богомольці! Всіх вас душевно обнімаю й вітаю з великим і радісним празником Різдва Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа! Благаю Народженого Господа, щоб Він послав усім нам у наступаючому Новому році Свої великі й багаті милості, благословення та всещедру допомогу на діла й труди наші, на мирне і спокійне життя в усякій побожності й чистоті (1 Тим. 2,2).

Радісно поглядаючи на Народжене Боже Немовлятко Христа в день великого празника, згадаймо і про те, що цього року наша Церква зустрічає цей великий празник і новоліття без свого керманича, Святішого Патріарха Алексія, який блаженно спочив у Господі і тепер підносить свої молитви за Церкву і за всіх нас перед Престолом Божим. Упродовж 25 років він був Предстоятелем Руської Православної Церкви і не залишав свою всеруську паству без повчального слова, зосібна в чудових своїх посланнях на великі свята. В них він завжди закликав до духовної звершеності, а також наводив глибокі й повчальні приклади патріотизму і кликав бути відданими дітьми своєї Вітчизни та слугами свого народу. Ми й тепер у тих посланнях чуємо голос нашого покійного Першосвятителя Патріарха Алексія, сприймаємо його заклики і всім серцем прагнемо бути гідними наслідувачами його побожності й праці. Ми з любов'ю молимося за упокій його душі «в місті світлі, в місті злачні, в місті покойні, ідіже всі праведні пребивають».

Духовно радіючи й торжествуючи, «яко Бог во плоті явися... ми хвалу недостойними устнами ангельски Христу принесем: слава в вишних Богу і на землі мир... в чоловіцїх благоволеніє» (із стихир празника). Мир вам усім, улюблені в Господі Христі Ісусі!

Вифлеєм. Місце Різдва Христового.

Складаючи Господеві хвалу за мир, не забудемо і про стражденні народи, які багато років терплять тяжке лихо від агресії та війни і прагнуть жаданого миру. Хай спиниться кровопролиття й засяє мир для багатостраждального й непохитного в боротьбі народу В'єтнаму, для арабських народів, які постраждали від ізраїльської агресії!

Я закликаю всіх віруючих людей нашої Вітчизни не тільки молитися за мир на землі, але й діяльно докладати свої можливості й сили до найгуманнішої справи — зміцнення миру в усьому світі, активно виступаючи разом з усім народом нашої країни за заборону ядерної, хімічної та бактеріологічної зброї, за припинення гонки озброєнь, за загальне й повне роззброєння, за безпеку в Європі.

У свято Різдва Христового, свято миру, не забувайте про ті священні заходи, які проводяться нашою країною для захисту миру, підтримуйте їх своїми пожертвами.

Дозволю собі окремо звернутися до наших дорогих співвітчизників за рубежами нашої Батьківщини і, вітаючи їх з Різдвом Христовим та новоліттям, побажати їм міцності сил, звершенства духовного, постійного єднання з Матір'ю-Церквою й Вітчизною, благословення Божого в усіх добрих ділах та заходах. Будьте, дорогі друзі, завжди в перших рядах захисників миру!

«Зростаєте в благодаті й пізнанні Господа нашого і Спасителя Ісуса Христа. Йому слава і нині і в день вічний. Амінь» (2 Петр. 3, 18).

1970—71 року
Різдво Христове
м. Москва

*МІСЦЕБЛЮСТИТЕЛЬ ПАТРІАРШОГО ПРЕСТОЛУ
ПИМЕН,
МИТРОПОЛИТ КРУТИЦЬКИЙ І КОЛОМЕНСЬКИЙ*

РІЗДВЯНЕ ПОСЛАННЯ

**ЕКЗАРХА ВСІЄЇ УКРАЇНИ,
МИТРОПОЛИТА КИЇВСЬКОГО І ГАЛИЦЬКОГО
ФІЛАРЕТА**

**ПРЕОСВЯЩЕННИМ АРХІПАСТІРЯМ, БОГОЛЮБИВИМ
ПАСТІРЯМ, ЧЕСНОМУ ІНОЧЕСТВУ І ВСІМ ВІРНИМ ЧАДАМ
УКРАЇНСЬКОГО ЕКЗАРХАТУ**

Щедрий ласкою Господь сподобив нас і цього року урочисто святкувати Різдво Христове. Знов у наших православних храмах лунає й радує наше серце ангельська пісня: «Слава в вишніх Богу і на землі мир, в людях благовоління». І знову нашою думкою звертаємось до тих далеких часів, коли людство жило в темряві духовній. Не знаючи смислу життя, люди все глибше й глибше поринали в безодню пороків і пристрастей.

І ось на околиці Вифлеєма зійшла свята ніч, і на землі звершилась велика тайна втілення Бога. Син Божий прийняв людську природу і, не перестаючи бути Богом, став звершеним чоловіком. Він зруйнував стіну гріха поміж Богом і чоловіком і знищив ворожнечу й ненависть між людьми.

Народжений Син Божий сповістив людству, що земне життя — це ступінь до вічного життя. Віра в це благовістя дає натхнення людині на земні труди і допомагає їй переборювати житейські труднощі. Він дав людям заповідь, що основним законом життя є любов: любов до Бога і взаємна любов людей між собою, подібна любові до самого себе; що люди — браття, що всі нації й раси рівні перед Богом. Ісус Христос учив, що смирення не принижує людської гідності, а навпаки, підносить її, а самозвеличчання й гріховна гордість ганьблять людину. Він відкрив людям, що духовні якості являють собою найдорожчу прикрасу чоловіка, що чистота душі й тіла важливіша від зовнішньої краси.

Народжений Син Божий приніс на землю мир. Мир Божий — це передусім мир із своєю совістю. Із священних сторінок Біблії ми довідуємось про першого вбивцю Каїна, який, проливши кров брата Авеля, носив на своєму обличчі печать убивці й до смерті не знаходив спокою на землі. Мир Божий — це стан душі, коли чоловік не тримає проти ближнього свого каменя за пазухою, не носить у собі ані жадоби по-

мсти чи ненависті, ані пам'яті про заподіяні йому кривди, ані задрощів або ревнощів, ані самозвеличування. Мир Божий — там, де чоловік, відкинувши егоїзм і огидну корисливість, служить своєму ближньому, щирою працею буде добробут свого народу і сприяє процвітання Вітчизни. Братерська любов, однодушність і однодумність у добрих ділах та відкрите перед своїми ближніми серце є джерелом внутрішнього миру й духовної радості.

Внутрішній мир спонукає нас дбати і про мир зовнішній, про мир між народами, про мир на землі. Християнська совість не може бути спокійною, коли на протязі багатьох років проливається невинна кров багатостраждального героїчного в'єтнамського народу. Нас тривожать події на Близькому Сході. Земля, освячена стопами нашого Спасителя, яка стала колыскою християнства, де Ангели заспівали небесну пісню: «Слава в вишніх Богу і на землі мир, в людях благовоління», — перетворена на місце воєнних подій, які викликають тривогу за міжнародний мир.

Усвідомлюючи необхідність святого подвигу миротворництва, наша Свята Церква знов і знов звертається до всіх християн і до всіх людей доброї волі, щоб вони об'єднали свої зусилля з діями тих, хто прагне встановити на землі справедливий і міцний мир між народами, врятувати мільйони людей від злиднів, голоду і хвороб, хто сприяє скликанню загальноєвропейської наради держав у питанні колективної безпеки в Європі й співробітництва, хто добивається загального й повного знищення смертоносної зброї, яка загрожує життю на землі.

Сердечно вітаю вас, Преосвященні архіпастирі, боголюбиві пастирі, чесні іноки та інокіні, улюблені браття і сестри, з Різдом Христовим і Новим роком.

Цього року ми святкуємо Різдво Христове без Святішого Патріарха Алексія, який був понад 25 років не тільки Патріархом Московським і всієї Русі, а ще й очолював патріотичну та миротворницьку діяльність Руської Православної Церкви. Ми молимося за упокій його душі і віримо, що Чоловіколюбивий Господь з милості Своєї прийняв його в Свої вічні обителі.

У це велике свято миру й любові принесімо подяку Богові за Його благодіяння, даровані нам минулого року, і просімо в наших щирих молитвах благословення Божого на нову творчу працю на благо нашої Святої Церкви і на дальше зміцнення й процвітання нашої Вітчизни та миру на землі.

1970 — 71 року
Свято Різдва Христового,
м. Київ

*Філарет,
Митрополит Київський і Галицький,
Єкзарх всієї України.*

**ЄПІСКОПУ — ПРЕЗИДЕНТОВІ
ЄПІСКОПАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ В США
д-ру ДЖОНУ І. ХІНЕСУ**

Висловлюю від себе особисто й від імені Руської Православної Церкви глибоке співчуття з приводу кончини єпископа Лоурінстона Скейфа. Підносимо наші молитви за упокій душі спочилого в оселях праведних.

**МІСЦЕБЛЮСТИТЕЛЬ
МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРШОГО ПРЕСТОЛУ
МИТРОПОЛИТ КРУТИЦЬКИЙ І КОЛОМЕНСЬКИЙ ПИМЕН**
29 вересня 1970 р.

ПОСТАНОВИ СВЯЩЕННОГО СІНОДУ

На засіданні Священного Синоду 7 жовтня 1970 року під головуванням Патріаршого Місцєблостителя Митрополита Крутицького і Коломенського Пимена —

СЛУХАЛИ: Доповідь Преосвященного митрополита Ленінградського і Новгородського Никодима про участь його в засіданнях Виконкому Всесвітньої Ради Церков в Арнольдсхайні, ФРН, з 31 серпня по 4 вересня 1970 року.

УХВАЛИЛИ: Доповідь узяти до відома.

СЛУХАЛИ: Доповідь Преосвященного митрополита Таллінського і Естонського Алексія про засідання Президії Конференції Європейських Церков 28 вересня — 1 жовтня 1970 року в Поана-Брашов, Румунія.

УХВАЛИЛИ: Взяти до відома.

СЛУХАЛИ: Доповідь Преосвященного митрополита Ленінградського і Новгородського Никодима, голови Комітету продовження роботи Християнської Мирної Конференції та голови Колегії віце-президентів ХМК, про ситуацію в ХМК за останній місяць та про сесію Робочого комітету ХМК, яка відбувалася в Будапешті, Угорщина, з 29 вересня по 1 жовтня 1970 р.

УХВАЛИЛИ: 1. Доповідь узяти до відома.

2. Висловити задоволення рішеннями Робочого комітету ХМК в Будапешті як щодо певних осіб, так і щодо змісту роботи й основних документів.

3. Вітати рішення Робочого комітету про скликання IV Всехристиянського Мирного Конгресу на жовтень 1971 року.

4. Учасникам Московського Патріархату в ХМК і надалі активно вносити свій вклад у миротворницьке свідчення й служіння ХМК.

5. Вітати вступ до ХМК Старообрядницької Поморської Церкви з Радянського Союзу.

СЛУХАЛИ: Доповідь Преосвященного митрополита Ленінградського і Новгородського Никодима, голови Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату, про проект «Положення про Патріарше подвір'я в Токіо — представництво Святішого Патріарха Московського і всієї Русі».

УХВАЛИЛИ: 1. Доповідь узяти до відома.

2. «Положення про Патріарше подвір'я — представництво Святішого Патріарха Московського і всієї Русі» затвердити.

СЛУХАЛИ: Повідомлення Преосвященного митрополита Ленінградського і Новгородського Никодима, голови Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату, про зміну складу представників Руської Православної Церкви, призначених Священним Синодом на засіданні від 11 серпня 1970 року для участі у Всесвітній Конференції «Релігія і мир» у Кіото 16—22 жовтня 1970 року, в зв'язку з недугою Преосвященного Михаїла, єпископа Астраханського та Єнотаєвського, і з потребою для Г. Н. Скобєя, секретаря представництва Руської Православної Церкви при Всесвітній Раді Церков, брати участь в роботі Міжправославної комісії для діалогу із Старокатолицькою Церквою; засідання цієї комісії відбуватиметься в Швейцарії в той же час, що і Конференція в Кіото, членом якої він призначений від Московського Патріархату.

УХВАЛИЛИ: 1. Взяти до уваги неможливість для Преосвященного Михаїла, єпископа Астраханського та Єнотаєвського і Г. Н. Скобєя, секретаря представництва Руської Православної Церкви при Всесвітній Раді Церков, через поважні причини брати участь у Всесвітній Конференції «Релігія і мир» у Кіото.

2. Поповнити склад представників Руської Православної Церкви для участі у Всесвітній Конференції «Релігія і мир» у Кіото Преосвященим єпископом Можайським Николаєм, настоятелем Патріаршого подвір'я в Токіо і протоієреєм Аркадієм Тищуком, кліриком Патріаршого подвір'я в Токіо.

СЛУХАЛИ: Повідомлення Преосвященного митрополита Ленінградського і Новгородського Никодима, голови Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату, про те, що від Преосвященного Володимира, Архієпископа Токійського Митрополита всієї Японії, надійшло запрошення делегації Матері — Руської Православної Церкви бути в гостях у Православної Автономної Японської Церкви.

УХВАЛИЛИ: 1. Запрошення Преосвященного Володимира, Архієпископа Токійського, Митрополита всієї Японії, прийняти з подякою.

2. Призначити для відвідання Православної Автономної Японської Церкви делегацію в такому складі:

- 1) Преосвящений митрополит Київський і Галицький Філарет (глава делегації),
- 2) Преосвящений єпископ Тульський і Бєлевський Ювеналій,
- 3) протоієрей Аркадій Тищук, клірик храму Патріаршого подвір'я в Токіо,
- 4) протоієрей Володимир Рожков, настоятель Троїцького храму в Москві, член Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату,
- 5) диякон Алексій Подобаєв, клірик Спасо-Преображенського собору м. Ленінграда, викладач Ленінградської духовної академії,

6) О. С. Буєвський, секретар Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату.

7) Г. Т. Міненко.

8) В. П. Котьолкін, перекладач Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату.

3. Здійснити цей братерський візит наприкінці жовтня 1970 року.

СЛУХАЛИ: Доповідь Преосвященного митрополита Ленінградського і Новгородського Никодима, голови Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату, про його контакти з відповідальними представниками Старообрядницької Поморської Церкви в СРСР.

УХВАЛИЛИ: 1. Доповідь узяти до відома.

2. Вітати контакти, які відбувалися останнім часом між митрополитом Никодимом і Старообрядницькою Поморською Церквою.

3. Преосвященному митрополитові Ленінградському і Новгородському Никодиму далі розвивати контакти із старообрядництвом.

МАЛИ МІРКУВАННЯ про виклик Преосвящених для присутності в Священному Синоді на зимовій сесії 1970 року.

УХВАЛИЛИ: Для участі в зимовій сесії Священного Синоду викликати таких Преосвящених:

1. Архієпископа Казанського і Марійського Михаїла.

2. Архієпископа Тамбовського і Мічурінського Іонафана.

3. Єпископа Полтавського і Кременчуцького Феодосія.

ПАТРІАРШНИЙ МІСЦЕБЛЮСТИТЕЛЬ МИТРОПОЛИТ КРУТИЦЬКИЙ І КОЛОМЕНСЬКИЙ ПИМЕН

Члени Священного Синоду:

Митрополит Ленінградський і Новгородський НИКОДИМ

Митрополит Київський і Галицький, Екзарх України ФІЛАРЕТ

Архієпископ Іркутський і Читинський ВЕНІАМІН

Єпископ Тульський і Белєвський ЮВЕНАЛІЙ

Єпископ Чернігівський і Ніжинський ВОЛОДИМИР

Керуючий справами Московської Патріархії

Митрополит Таллінський і Естонський АЛЕКСІЙ

Глава Японської Автономної Православної Церкви дає обід на честь делегації Руської Православної Церкви. Зліва направо: Ніколай, Єпископ Можайський, Екзарх України митрополит Філарет, митрополит Володимир, глава Японської Автономної Православної Церкви, Ювеналій, Єпископ Тульський і Белєвський, Феодосій, Єпископ Кіотоський.

ЗАСІДАННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ВСЕСВІТНЬОЇ РАДИ ЦЕРКОВ

Від 31 серпня по 4 вересня 1970 року в Арнольдсхайні (ФРН) відбувалося чергове засідання Виконавчого Комітету Всесвітньої Ради Церков.

У засіданні взяв участь митрополит Ленінградський і Новгородський Никодим, член Виконавчого Комітету Всесвітньої Ради Церков. Виконком обговорив питання поточної діяльності ВРЦ.

Зокрема, Виконком виділив 200 000 американських доларів у Спеціальний фонд для боротьби з расизмом і прийняв заяву про мирне врегулювання близькосхідної проблеми.

По закінченні засідання Виконавчого Комітету ВРЦ митрополит Никодим відвідав м. Ганновер, де побував у семінарії для проповідників Євангелічно-Лютеранської Церкви Ганновера, і в неділю, 6 вересня, проповідував у храмі однієї з місцевих протестантських громад.

ПРО ПЕРЕБУВАННЯ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ ПАЛОМНИЦЬКОЇ ГРУПИ ІЗ США

З 16 липня по 5 серпня 1970 року в Радянському Союзі перебувала група паломників-туристів із США на чолі з настоятелем св.-Николаївської церкви в м. Байоні, штат Нью-Джерсі, протоіереєм Васи́лієм Кречиком.

До цієї групи, яка складалася з 16 осіб, входили представники парафій Московського Патріархату в США і представники Автокефальної Православної Церкви в Америці.

18 липня, в день знайдення мощей преподобного Сергія, паломники були на відправах у Троице-Сергієвій Лаврі в Загорську і були представлені Місцєблюстителю Московського Патріаршого Престолу Митрополитові Крутицькому і Коломенському Пимену.

Перебуваючи в нашій країні, паломники відвідали Ленінград, Київ, Одесу, Тбілісі, Сочі й Тулу, де були на прийомі в ієрархів, брали участь у відправах, оглядали храми й монастирі, поклонялися святиням, знайомилися з життям духовних шкіл та релігійним життям нашого народу. Водночас зарубіжні гості мали змогу обізнатися з різними сторонами життя радянського народу.

Під час перебування в Тбілісі паломників прийняв Святіший і Блаженніший Єфрем II, Католикос-Патріарх усієї Грузії.

4 серпня в Москві митрополит Таллінський і Естонський Алексій, керуючий справами Московської Патріархії, влаштував на честь паломників із США прийом.

НА ПРИЙОМАХ У КРЕМЛІ

13 жовтня 1970 року Президія Верховної Ради і Уряд СРСР влаштували у Великому Кремлівському Палаці прийом на честь Президента Французької Республіки Жоржа Помпіду.

Серед запрошених були Місцєблюститель Патріаршого Престолу Митрополит Крутицький і Коломенський Пимен, митрополит Ленінградський і Новгородський Никодим, голова Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату і митрополит Таллінський і Естонський Алексій, керуючий справами Московської Патріархії.

7 листопада 1970 року Уряд Союзу Радянських Соціалістичних Республік влаштував у Кремлівському Палаці з'їздів прийом з нагоди 53-ї річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції.

На прийомі серед запрошених були Місцєблюститель Патріаршого Престолу Митрополит Крутицький і Коломенський Пимен, митрополит Ленінградський і Новгородський Никодим, голова Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату, і митрополит Таллінський і Естонський Алексій, керуючий справами Московської Патріархії.

ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ

З ЖИТТЯ ЄПАРХІЙ

ЗАКАРПАТСЬКА ЄПАРХІЯ. Ужгородський св. Воздвиженський собор серед інших храмів Закарпаття має особливе значення як архітектурний пам'ятник XVII сторіччя, над яким свого часу працювали кращі художники Закарпаття.

27 вересня 1970 року, в день храмового празника собору в м. Ужгороді, Божественну літургію відправляв архієпископ Мукачівський і Ужгородський Григорій. Йому співслужили два митрофорні протоіереї: настоятель Мукачівського кафедрального собору, секретар єпархіального управління о. Николай Лагойда і настоятель церкви в м. Берегове, благочинний о. Велемир Дунда.

Собор був переповнений віруючими, які щиро прагнули молитовного єднання в стінах свого храму із своїм архіпастирем. Прекрасно співав архієрейський хор. Після читання Євангелія, з благословення архієпископа Григорія, протоіереї о. Велемир Дунда виголосив проповідь, вислухану богомольцями з великою увагою.

Після заамвонної молитви архієпископ Григорій звернувся до богомольців з повчальним словом про велике значення Чесного Хреста Господнього, який є вічним доказом Божої любові й милосердя до грішного людства. Владика закликав усіх віруючих до єднання в любові й молитві за тривалий мир, за братерську співдружність усіх народів, які становлять одну Божу сім'ю. На закінчення він подякував парафіянам за їх працю й пожертви на оздоблення храму, похвалив їх за вірність Православній Церкві. На закінчення свята було відправлено подячний молебень і подано всім архірейське благословення.

КІРОВОГРАДСЬКА ЄПАРХІЯ. У м. Новомиргороді Кіровоградської області збереглася старовинна церква в ім'я св. пророка Іллі, збудована на початку XVII століття. Згідно з народним переказом у цій церкві перед битвою під Жовтими Водами, неподалік від м. Новомиргорода, Богдан Хмельницький разом із своїми старшинами молився на відправі літургії.

Новомиргородська церква, хоч їй понад 300 років, збереглася у повній своїй красі й величі. Нещодавно її відремонтовано і тепер вона сяє чистотою і порядком.

У день св. пророка Іллі на храмовий празник відновленої церкви прибув єпископ Кіровоградський і Миколаївський Боголіп. Перед входом до церкви владика зустріли церковний староста і члени церковної ради з хлібом-сіллю, а в храмі о. настоятель протоіереї Василій Макаренко.

Піч час богослужіння чудово співав церковний хор під керуванням місцевого псаломщика.

Владика в своєму повчальному слові розповів про життя св. пророка Іллі, підкресливши його палку віру в Бога і любов до свого народу. «Любити Бога і служити Йому,—говорив архіпастир,—ми повинні безпосередньо і через любов до наших близьких. Маючи своїм небесним покровителем св. пророка Іллію, який палко любив Бога і свій народ, ви повинні наслідувати його любов до Бога і до Батьківщини, бо не можна любити Бога і не служити своїй Вітчизні. Добра праця на благо її допомагає нашому духовному зростанню, наближає нас до Бога і сприяє справі загального миру та мирного будівництва».

Після Божественної літургії було відправлено молебень з уставними многоліттями.

У день свята Успення Божої Матері преосвященний Боголіп відвідав парафію в с. Коробчино, Новомиргородського району. Ця парафія має просторий, чудовий своєю архітектурою храм. Збудована з червоної цегли, прикрашена орнаментами церква справляє величезне враження.

Владика зустрічали староста й церковна рада хлібом-сіллю, а настоятель митрофорний протоіереї Іоан Проценко у вітальній промові підкреслив любов парафіян до своєї церкви, їх турботу про ремонт і утримання величної Божої святині.

Піч час літургії єпископ Боголіп проповідував про православне шанування Божої Матері. «Божо Матір, говорив він, є не тільки Матір'ю Господа, але й Матір'ю для всіх нас. Як усі діти на землі шукають допомоги в своїх матерів, так і ми, віруючі, постійно звертаємось до Божої Матері з нашими скорботами й печальми... Бережіть цей святий храм Богоматері, любіть Христову Церкву і своїх ближніх. Ближні наші — це всі люди, це наша Батьківщина, яка потребує нашої праці й послуги. Щоб бути добрими дітьми Божої Матері, треба бути вірними в слові, ділі й чистоті, любити Бога і ближнього. Віруючі люди повинні бути добрими громадянами, вірними членами Православної Церкви і Вітчизни».

Проповідь архієпископа була вислухана з великою увагою та сльозами радості, що було найкращою подякою проповідників.

Напередодні свята Чесного й Животворчого Хреста Господнього преосвящений Боголіп прибув до м. Миколаєва і тут у капітально відремонтованому св.-Николаївському соборі відправив всеношну з чином воздвиження Хреста Господнього.

У самий день свята єпископ Боголіп відправив Божественну літургію у Всіхсвятській церкві м. Миколаєва. Під час літургії владика рукоположив диякона Леоніда Ружина на священника.

Наприкінці літургії архієпископ звернувся до богомольців з повчальним словом про Хрест Господень.

ОДЕСЬКА ЄПАРХІЯ. 1 жовтня 1970 року архієпископ Херсонський і Одеський Сергій, в супроводі ректора Одеської духовної семінарії архімандрита Агафангела, настоятеля св.-Успенського кафедрального собору прот. С. Божка, секретаря Одеського єпархіального управління О. М. Кравченка і дієвода єпархіального управління диякона Н. Пригули, відвідав парафію Котовського благочиння.

В благоліпно впоряджаному молитовному домі на честь Успення Пресвятої Богородиці в м. Котовську архієпископа зустрів благочинний Котовського округу протоієрей Олександр Мельник.

Після короткого молебня до Пресвятої Богородиці архієпископ Сергій оглянув ризницю, а потім короткими словами привітав віруючих і подав їм архієпископське благословення.

З Котовська владика із своїми супутниками прибув до св.-Покровської церкви в с. Івашкове. Біля входу в храм архієпископа зустріли віруючі та члени церковної ради з настоятелем парафії протоієрем Іоаном Кошущьким.

Того ж дня високопреосвящений Сергій відвідав ще такі церкви Котовського благочиння: Хрестовоздвиженську церкву в селищі Кодими, церкву св. Архангела Михаїла в с. Шершенці, Вознесенську церкву в с. Лабушне, Покровську церкву в с. Крутне.

У всіх церквах архієпископа зустрічали члени парафіяльних рад і настоятелі. Відправивши короткий молебен, владика уважно оглядав св. престол, вітвар, священні предмети в ньому, звертався до присутніх у храмі парафіян з повчанням і подавав духовенству і віруючим архієпископське благословення.

На другий день, після молебня в Успенському храмі м. Котовська, архієпископ Сергій, супроводжуваний добрими побажаннями парафіян, повернувся в Одесу.

СУМСЬКА ЄПАРХІЯ. Тимчасово керуючий Сумською єпархією преосвящений Володимир, єпископ Чернігівський і Ніжинський, приділяє велику увагу церковному життю на Сумщині. Дбайливий архієпископ не шкодує своїх сил і часу для відвідування православних парафій в містах і селах, особливо в дні храмових празників. Молитовне єднання з архієпископом, його повчання і благословення приносять велику духовну радість нашим віруючим.

У день престольного празника Преображення Господнього єпископ Володимир відправляє у кафедральному соборі.

Вітаючи духовенство і богомольців з престольним празником собору, архієпископ говорив: «З усього видно, що парафіяни цього святого храму люблять його і утримують в належному стані. Це відродило й приємно, бо для віруючої людини храм Божий — найдорожче місце в її житті. Це місце духовного відпочинку й молитви, місце єднання й зустрічі з Господом Ісусом Христом і всіма святими. Храм, посвячений Преображенню Господньому, має пригадувати всім, хто приходить молитися в ньому, що Господь чекає нашого преображення, переміни на кращу, праведнішу людину. Нехай Господь сподобить нас ще довгі роки трудитись на славу Богу, для добра людей, підносити у Божому храмі славослов'я, подяку і прохання. Прохання про те, щоб мир був на всьому світі, щоб люди не знали більше страхіть війни, щоб не лилась людська кров і не текли річками сльози, щоб не було страждань і руїн, щоб стояли Божі церкви і житла людські, щоб люди єдналися на славу Неба і для свого добра, щоб Господь, чуючи наші молитви за єднання всіх, допоміг людям у наш час знайти те, що єднає людину з людиною, а не відокремлює їх, щоб була тиша, спокій і Божя благодать у вашому храмі, в місті, в кожній вашій родині, в душі й серці кожного, хто переступає поріг цього святого храму».

Всеношу перед неділею 10-ю по П'ятидесятниці єпископ Володимир правив у соборі, а Божественну літургію на другий день — в Анастасіївському храмі в м. Глухові.

Відправивши всеношну в Чернігівському кафедральному соборі, владика Божественну літургію в день празника Різдва Пресвятої Богородиці служив у Преображенській церкві в м. Кролевіці Сумської області. На літургії він проповідував на тему празника.

22 жовтня справляється святкування на честь Корсунської ікони Божої Матері. Цей шанований образ постійно знаходиться в Спасо-Преображенському соборі в м. Суми. Преосвящений Володимир, з участю міського і прибулого духовенства, відправив напередодні всеношну з читанням акафіста перед чудотворною іконою Божої Матері, а в день свята — Божественну літургію і виголосив повчання.

24 жовтня всеношну владика відправляв у Сумському кафедральному соборі, а наступного дня Божественну літургію — в церкві св. Архистратига Михаїла в м. Охтирці.

Того ж дня ввечері в Мироносницькій кладовищенській церкві м. Охтирки відбулася вечерня з акафістом перед Охтирською чудотворною іконою Божої Матері. Після відправи єпископ Володимир у своєму слові до богомольців зазначив: «Ви маєте велике щастя і радість, що у вашому місті знаходиться безпосередній знак любові й заступництва Пресвятої Богородиці — Її благодатний образ. Дорожть цим знаком ласки Богоматері, приносьте до цієї ікони, перед якою протягом віків молилися ваші побожні предки, свої радості й скорботи, і по вірі своїй одержите радість, яка піде з вами в життя вічне. Користуйтеся цим щастям і цією радістю, прикладаючи до себе слова праведної Єлисавети: «Звідкіля нам це, що Мати Господа нашого прийшла до нас? Нехай Її прішестя в чудотворному образі буде для всіх нас спасенним і радісним як у житті земному, так і в житті вічному».

Цього ж дня вранці, по дорозі в Охтирку, преосвященний Володимир відвідав св.-Успенську церкву в с. Верхня Спратка і св.-Благовіщенську церкву в м. Тростянець, де подав своє архіпастирське благословення настоятелям, співакам і богомольцям.

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ ПОМЕРЛИМ

Священик Володимир Ревега

Скромною і непомітною проминула копчина настоятеля св.-Юрської церкви в селі Накваші, Бродівського благочиння на Львівщині, *священика Володимира Ревеги*.

Життєвий шлях його почався 29 червня 1918 року під селянською стріхою в с. Літовищах, Бродівського району. Цей шлях від коліски до могили був сповнений тяжких випробувань і страждань. Однак міцна віра й безмежна любов до Бога і людей допомогли йому в чеснотах і добрих ділах перейти свій короткий і тернистий шлях в ім'я Боже. Всі гуманні риси як людини, та особливі духовні чесноти, як пастиря, проявились у ньому в повному розквіті, коли він у 1957 році прийняв сан священика. Він був настоятелем парафії в рідному селі Літовищах, а в 1962 році перейшов у с. Наквашу, цього ж благочиння, задовольняючи духовні потреби і віруючих с. Літовищі.

Покійний о. В. Ревега закінчив Московську духовну семінарію. Пройнявшись побожним, скромним і працелюбним духом св.—Троїцької Сергієвої обителі, він у своїй пастирській діяльності відзначався особливою молитовністю й щирістю, поєднаною з покорою, любов'ю до Бога і ближніх, та великою безкорисливістю.

22 березня на 52-му році життя його не стало.

Незважаючи на несприятливу березневу погоду, звідусіль зібралося багато людей, щоб провести в останню путь любимого пастиря.

Чин похорону з собором духовенства Бродівського благочиння відправив місцевий благочинний.

Пом'яни, Господи, вірного слугу Твого во Царстві Твоім!

Протоієрей Феодор Кизима

27 вересня 1970 р. помер *прот. Феодор Павлович Кизима*. Хвороба серця звела його в могилу на 67 році життя. Смуток оповив серця тих, хто знав покійного, його чесний характер, відвертість, злібність до невтомної праці, готовність зробити кожному добро.

Селянський син, уродженець с. Тарасівки біля Львова, він здобув богословську освіту в Львівській академії. Пастирська праця покійного проходила на Львівщині.

Поховано Феодора на кладовищі його останньої парафії в с. Кукизів.

Нехай цей короткий спомин про покійного о. Ф. Кизиму буде грудкою землі на його свіжу могилу!

Вічна йому пам'ять!

Протоієрей Феодор Хомко

6 жовтня 1970 року в місті Комарно, Городоцького району, Львівської області упокоївся колишній настоятель парафії м. Комарно і благочинний Комарнівського району *протоієрей Феодор Михайлович Хомко*.

Він народився в 1898 році в селі Рудавка на Львівщині. По закінченні духовної семінарії в Перемишлі був рукоположений 1929 р. на священника. У 1945 р. переселився з Лемківщини у Львівську область, де був настоятелем парафії села Гордня, Самбірського району, а з 1950 р.— настоятелем парафії м. Комарно і благочинним Комарнівського району. В 1969 році внаслідок тяжкої хвороби вийшов на пенсію.

Покійний о. Феодор Хомко був зразковим пастирем і ревним проповідником слова Божого. Він усюди користувався любов'ю своїх парафіян і повагою серед духовенства.

У заупокійних відправах і похороні о. Феодора взяв участь численний собор духовенства на чолі з благочинним Городоцького району прот. В. Романчуком. Велика церква була повна людей, які прийшли помолитись за спокій душі улюбленого пастиря.

Останнє слово над могилою сказав прот. В. Миндюк. Після відправи домовину з тілом покійного покладено в новій гробниці, яку збудували вдячні парафіяни.

Пам'ять про о. Феодора Хомка буде вічною не тільки в серцях дружини, дітей і братів покійного, але й парафіян м. Комарна

Протоієрей Іоан Чолач

8 листопада 1970 року помер у Львові *протоієрей Іоан Чолач*, колишній настоятель парафії м. Мединичі, Дрогобицького благочиння.

Покійний народився 1898 року в селі Млини, Ярославського повіту. Після закінчення Перемишльської духовної семінарії був довгий час на парафії біля містечка Бірчи (з якого походив київський митрополит Іов Борецький), в Добромільському повіті.

Переселившись у Дрогобицьку область, покійний перебував на парафіях біля Дрогобича. Хвороба змусила цього ревного священника піти на пенсію, але й на відпочинку його здоров'я вже не покращало.

У похороні, який відбувся 10—11 листопада у Львові, в церкві св. апостолів Петра і Павла, крім парафіяльних священників, взяли участь благочинний парафії м. Львова прот. Юрій Ванчицький, прот. Степан Кремінецький і Мирон Стрийський та свящ. І. Микитин. Біля домовини був також і друг покійного прот. Василь Коляса. Поховано о. Іоана на Личаківському кладовищі.

Парафіяни сіл, де служив покійний, напевно не забудуть свого дорогого пастиря і молитимуть милосердного Бога, щоб прийняв його душу й щедро нагородив її за ревну працю.

Протоієрей Михайло Жеплинський

20 листопада 1970 р., на 71 році життя і 45 році священства, помер настоятель св.-Успенської церкви с. Наконечне на Львівщині *прот. Михайл Григорович Жеплинський*.

Здобувши богословську освіту в Перемишлі, він з 1925 року настоятельствовав на сільських парафіях. Останні 32 роки прослужив у парафії с. Наконечне, Яворівського району, де й закінчив своє життя сільського пастиря.

Покійний був одним з перших, що в 1945 році, на заклик незабутнього о. Гавриїла Костельника, вступили до ініціативної групи по возз'єднанню з Руською Православною церквою і потім з нею возз'єдналися. За ревну пастирську працю в Православній Церкві о. Михайл був відзначений наперсним хрестом з оздобами.

У похороні покійного взяли участь понад 20 священників і багато його духовних дітей. В промовах над домовиною о. Михайла висловлювалися почуття братньої любові й глибокої пошани до нього, як до ревного пастиря й проповідника Слова Божого, завжди щирого й привітного до своїх парафіян.

Вічна йому пам'ять!

Х Р О Н І К А

Від 15 липня по 6 серпня 1970 року в Радянському Союзі, на запрошення Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату, перебував клірик Польської Православної Церкви, настоятель св.-Николаївської церкви в м. Біловежі протоієрей Клавдій Пушкарський.

У Москві гостя прийняли єпископ Тульський і Белевський Ювеналій і єпископ Дмитровський Філарет, заступники голови Відділу зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату.

Перебуваючи в нашій країні, гість, крім Москви, відвідав Загорськ, Ленінград і Одесу, де поклонявся святинам, брав участь або був присутній на відправах у храмах, знайомився з релігійним і культурним життям нашого народу.

* * *

Від 20 по 30 серпня 1970 року в Найробі (Кенія) відбувалися засідання Об'єднаної Генеральної Ради Всесвітнього Альянсу Реформатських Церков та Міжнародної Конгрегаціональної Ради. В засіданнях брали участь 350 делегатів і близько 200 інших учасників, тобто братніх делегатів, радників, спестерігачів і гостей з 75 країн усіх континентів. Тема Об'єднаної Генеральної Ради: «Бог примиряє і робить вільними».

На початку роботи Ради відбулось об'єднання Всесвітнього Альянсу Реформатських Церков та Міжнародної Конгрегаціональної Ради в нову церковну організацію під назвою «Всесвітній Альянс Реформатських Церков (пресвітеріанських і конгрегаціональних)».

Від Руської Православної Церкви на засіданнях Альянсу як братній делегат Асамблеї був присутній Г. Н. Скобей, секретар Представництва Московського Патріархату при Всесвітній Раді Церков у Женеві.

* * *

Від 7 по 11 вересня 1970 року в Бруклайні (район м. Бостона), штат Массачусетс, США, з ініціативи Православного Богословського Товариства в Америці, в приміщенні Грецького коледжу відбувалася міжнародна конференція православних богословів на тему: «Завдання православного богослов'я в наш час». Учасниками конференції були персонально запрошені керівники Православного Богословського Товариства і богослови з різних Православних Церков. Кожний із запрошених мав подати доповідь або співповідь на визначену тему.

В роботі конференції взяли участь представники Православних Церков, а також голова Робочого Комітету Комісії «Віра і устрій» Всесвітньої Ради Церков професор Дж. Нельсон та численні гості.

Від Руської Православної Церкви в Конференції брав участь професор догматичного богослов'я Ленінградської духовної академії протоієрей Ліверій Воронов, який виступив з доповіддю: «Єдність і різноманітність у православній традиції».

* * *

9 вересня 1970 року Відділ зовнішніх церковних зносин Московського Патріархату відвідала група слухачів проповідницького семінару в м. Зюст у Вестфалії (ФРН) на чолі з д-ром Хельмутом Флендером, яка робила туристичну подорож по Радянському Союзу. Гостей прийняв член Відділу протоієрей Павло Соколовський.

Ця група зробила поїздку в Загорськ, де відвідала Тройце-Сергієву Лавру, а також були на літургії в Патріаршому Богоявленському соборі м. Москви.

ПРОПОВІДІ

СВІТИЛЬНИК СВІТЛА

(на неділю перед Богоявленням — 4/17 січня 1971 р.)

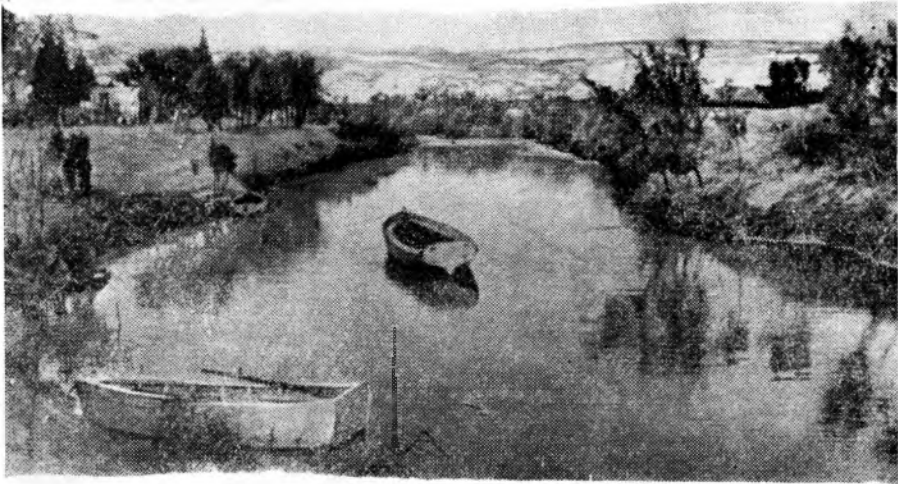
Не встигли ще охолонути наші серця від святих різдвяних вражень, як Свята Церква вже починає зогрівати їх новими, водохресними.

Ось лунають уже піснеспіви на честь Предтечі Іоана, цього Ангела Божого, як називає Його Сам Спаситель, повторюючи пророче слово (Мал. 3, 1; Мф. 11, 10). З похмурої пустелі після довголітнього подвигу полум'яних молитов, постійного єднання думкою з Богом з'явився цей світильник грядущого Світла, Предтеча Господень Іоан.

Наскільки тодішне людство любило плоть і поринало в пороках, настільки він підносився духом до неба, перебуваючи в пості й молитві.

Сама постать його являла в ньому незвичайну моральну силу. Вогняний погляд, бліде обличчя, волосяниця, що ледве прикриває тіло,— вже це вражало серця тих, хто стрічався з Предтечею.

Але він любив людей, грішне людство, йшов до нього, щоб промінням святої правди прояснити потьмарене життя його. Він ненавидів гріх і сумував, спостерігаючи, як густі хмари гріха облягають світ.

Ріка Йордан.

І от загриміло слово Іоанове: «Покайтеся! Наповніть правдою порожні душі ваші, вкоряйтеся перед Богом, схиліть перед Ним ваші горді серця! Господь обіцяв вам спасіння. Воно прийшло, і вам залишається тільки прийняти його, але в серці вашому, густо порослому всякою неправдою, злобою, розпустою, нема місця для Божого зерна. Очистіть, душі ваші, покайтеся і побачите спасіння від Бога!»

Слово Іоана було подібне до молота, який розбиває найтвердіший кремій, подібне було воно до полум'я, що проникає в найпотаємніші помисли. Іудея, яка давно вже не чула пророчого голосу, стрепенулася. Юрби народу йшли слідом за грізним пророком, вкриваючи береги Йордана. З почуття самоосуду й пригніченим серцем слухали вони пророка і, розчулені вогнем його промов, приголомшені свідомістю розкритої перед ними їх внутрішньої нечистоти, люди сповідають перед Іоаном свої гріхи, схилиються під його руку, і Йордан хвилюється від безлічі тих, що хрестяться в ньому.

Іоан хрестив людей хрещенням покаяння в хвилях Йордана, але Предтеча раз у раз звертав серця своїх слухачів до грядущого Христа. Якого вони ще не знають, але Він незабаром хреститиме їх Духом Святим і вогнем. І з радісним останнім свідченням про Того, Кого послав Бог у світ і дав усе в руку Його, з останнім пророчим словом про Сина Божого, Який збере пшеницю Свою в засіки, а полову спалить (Мф. 3, 11; Лк. 3, 16; Іоан. 1, 15, 26—27), світильник Світла, Предтеча, «суший от землі», уступив місце «Пришедшему с небес».

Як давно все це було, але як оживає все це перед нами і в словах Святого Євангелія, і в церковних піснеспівах. Вони не можуть не зворушувати нас, не можуть не зігрівати нас теплом і світлом, не можуть не викликати в нас бажання належно зустрінути велике свято Богоявлення Господнього. До нього Церква готує нас одноденним суворим постом, бажаючи, щоб ми побожно прийняли благодатну воду і нею очистилися від усякої скверни.

Завтра Церква згадає, як тісно горнувся народ на береги Йордана, щоб послухати проповідь святого пророка. Поспішаймо і ми до храму Божого, щоб послухати, як Свята Церква буде її повторювати. Уявімо себе в тій пустелі, де лунав голос пророка й Предтечі Іоана, і, щедро насичені священними споминами, зігріті вірою, окроплені святою водою, приготуємо себе достойно й побожно поклонитися великому дню Богоявлення Господнього, Амінь.

Прот. І. БОГДАНОВИЧ.

Водосвяття в с. Троещина, передмістя Києва.

НА ЗАХИСТ МИРУ

МАТЕРІАЛИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ МИРНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Генеральному Секретарю ООН
п. У ТАНУ

**ВАШЕ ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВО,
ВЕЛЬМИШАНОВНИЙ ПАНЕ ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР!**

1970 рік — це ювілейний рік для Організації Об'єднаних Націй. У зв'язку з цим ми від імені Християнської Мирної Конференції посилаємо Вам і в Вашій особі всім членам ООН наші щирі, найсердечніші побажання успіхів у справі служіння миру серед народів. Ми висловлюємо Вам подяку за Ваші особисті, безустанні старання для досягнення миру серед народів. Особливо високо ми цінуємо зусилля ООН у справі роззброєння, зусилля, які вживаються для більшого економічного й культурного розвитку народів, зосібна тих народів, що здобули свою незалежність протягом 25 останніх років і тепер стали на шлях побудування нового й справедливого суспільства.

У зв'язку з нескінченною страшною війною в Індокитаї, перед загрозою виникнення нової війни на Близькому Сході запевняємо Вас і Організацію Об'єднаних Націй в тому, що ми всіма наявними в нас засобами робимо і будемо робити все, що сприяє встановленню, збереженню і зміцненню миру.

Так само, як і Ви, ми сподіваємось, що Організація Об'єднаних Націй стане в найближчі роки ще більш універсальною, насамперед завдяки тому, що в ній займе належне йому місце Китай і будуть прийняті НДР і ФРН.

Наш рух і в майбутньому з усією серйозністю й повною відповідальністю докладатиме зусиль до того, щоб рішення ООН, які сприяють миру, справедливості й прогресові людства, здобували повну підтримку християн і церков. Четвертий Всехристиянський Конгрес на захист миру, який ми скликаємо восени 1971 року, розгляне всі ці питання під девізом: «Наша спільна відповідальність для кращого світу».

З глибокою повагою
Митрополит Левінградський і Новгородський Никодим,
Голова Комітету продовження роботи Християнської
Мирної Конференції
Віце-президент ХМК:
Єпископ д-р Тібор Варга (Угорщина)
Абрахам Тамні (Індія)
Проф. Сергію Арде Мартінес (Куба)
Пастор д-р Герберт Мохальський (ФРН)
Пастор д-р Генріх Хельштерн (Швейцарія)
В. о. Генерального секретаря Януш Мавовський (Польща)
1 жовтня 1970 року.

**Голові Ради Міністрів СРСР
О. М. КОСИГІНУ**

**ВАШЕ ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВО,
ВЕЛЬМИШАНОВНИЙ п. КОСИГІН!**

Ми відчуваємо ширю потребу повідомити Вас про почуття глибокого задоволення, викликаного підписанням 12 серпня 1970 року Договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Федеративною Республікою Німеччини. Християнська Мирна Конференція, в рамках якої співробітничать християни п'ятох континентів, у тому числі християни й Церкви Східної та Західної Європи, вітає укладення цього Договору. Силою цього Договору нині існуючі в Європі кордони признаються непорушними. Цей договір — це новий важливий крок до Конференції в справі європейської безпеки, від якої ми чекаємо, що вона забезпечить усім європейським державам в їх сучасних кордонах безпеку, мир і незалежність та приведе до співробітництва всіх європейських держав Сходу й Заходу в галузі культури, науки, техніки і економіки.

Запевняємо Вас, вельмишановний пане Косигін, у тому, що ми всіма наявними в нас засобами будемо активізувати діяльність християн і Церков для здійснення великої й такої потрібної мети — мирного співіснування та співробітництва в Європі на благо людини і народів.

**З глибокою повагою
Митрополит Ленінградський і Новгородський Никодим,
Голова Комітету продовження роботи Християнської
Мирної Конференції
Віце-президент ХМК:
Єпископ д-р Тібор Варта (Угорщина)
Абрахам Тампі (Індія)
Проф. Сергіо Арде Мартінес (Куба)
Пастор д-р Герберт Мохальський (ФРН)
Пастор д-р Генріх Хельштерн (Швейцарія)
В. о. Генерального секретаря Януш Маковський (Польща)**

Ідентичний лист послано канцлерові ФРН В. Брандту.

1 жовтня 1970 року.

ЗУСТРІЧ МИТРОПОЛИТА

**Ленінградського і Новгородського Никодима
з д-ром Ю. К. Блейком**

7 вересня 1970 року митрополит Ленінградський і Новгородський Никодим, голова Комітету продовження роботи Християнської Мирної Конференції, мав у штаб-квартирі Всесвітньої Ради Церков у Женеві зустріч з д-ром Ю. К. Блейком, Генеральним секретарем Всесвітньої Ради Церков.

Митрополит Никодим інформував д-ра Ю. К. Блейка про становище у Християнській Мирній Конференції та обміркував з ним можливості продовження контактів між Християнською Мирною Конференцією і Всесвітньою Радою Церков.

== Статті ==

ХРИСТОС — НАШ УЧИТЕЛЬ

Коли минуло Йому тридцять років земного життя, Господь наш Ісус Христос почав Свою євангельську проповідь. Тоді справдилося прорічене Духом Святим через пророка Ісаїю: «Люди, що сиділи в темряві, побачили світло велике, і тим, що сиділи в країні й тіні смерті, засяяло світло» (Мф. 4, 16; Іс. 9, 2). Щоб явити людям святу таємницю буття Божого, «Єдин от Святия Тройци», Син Божий став нашим Учителем.

Цього єдиного Учителя (Мф. 23, 8) послав нам Бог. Ап. Павло про це пише: «Бог, багаторазово й багатьма способами здавна говоривши до отців через пророків, у ці останні дні говорив до нас через Сина, Якого настановив наслідником усього, через Якого і віки створив» (Євр. 1, 1). Над горою Фавором під час Преображення Христового було чути голос з неба: «Це Син Мій улюблений, в Ньому Моє благовоління; Його слухайте» (Мф. 17, 5).

Христос — наш Учитель.

Першою вимогою і прикметою доброго вчителя є мудрість і знання. Христос — це сама Мудрість, сама Істина, «бо Той, Кого послав Бог, говорить слова Божі» (Іоан. 3, 34). «Усе дано Мені Отцем Моїм» (Мф. 11, 27), свідчить Спаситель. «Отець любить Сина і все дав в руку Його» (Іоан. 3, 35), бо «все через Нього сталося і без Нього ніщо не сталося, що сталося» (Іоан. 1, 3).

Всезнання Христове було всім відоме. «Іудеї дивувались, кажучи: як Він знає писання, не вчившись? Ісус, відповідаючи, сказав: «Моє вчення не Моє, а Того, Хто Мене послав» (Іоан. 7, 15—16). Самарянка говорила людям: «Підійте та подивіться на Чоловіка, який сказав мені про все, що тільки я вчинила» (Іоан. 4, 29). Св. апостол Петро, найближчий і наочний свідок євангельської проповіді Спасителя, був проїнятий жалем і каяттям за відречення від Нього. Коли Господь запитав Петра: «Симоне Іонин, чи любиш мене?» — засмучений ученик наважився тільки відповісти: «Господи! Ти все знаєш; Ти знаєш, що люблю Тебе» (Іоан. 21, 15—17).

Спаситель навчає ясно і для всіх приступно. Його повчання розуміє і сприймає найпростіша людина, навіть дитина, хоч Його вчення водночас таке високе і глибоке, що й найшвидший розум не може досягнути його вершини ані збагнути його глибину.

Слова проповіді Христової звичайні, короткі, ясні, дібрані до способу й сили людського розуміння. Він бере приклади й порівняння з усього, що людей оточує. І птиці небесні, і польові лілеї, і лиси в своїх норах, і птиця, що збирає пташенята під крила, і пастух біля отари, сіті з рибою на озері, сіяч на полі, жінка з квасом біля тіста і діти при забаві, і багато інших моментів щоденного життя згадуються в повчаннях Спасителя. Все, що на землі й під землею, в повітрі й на морі, людські звичаї, буденне й святочне життя використовував Господь для Своїх проповідей.

Син Божий навчав не тільки ясно, але й з душевним теплом, зігріваючи волю і зворушуючи серця слухачів. Він прийшов на землю не тільки просвітити «пробуваючих у темряві», але й «спрямувати ноги наші на дорогу правди». Він хотів, щоб ми були не тільки слухачами Його вчення: «Блаженні ті, що слухають слово Боже і держать його» (Лук. 11, 28).

Щоб люди приймали й дотримувались Його вчення, Господь проповідував його з любов'ю, бо саме любов має ключ до людського серця. Христос був учителем покірливим, тихим, приступним: «Прийдіть до Мене, всі струджені й обтяжені... і навчіться від Мене, бо Я тихий і лагідний серцем, і знайдете спокій душам вашим» (Мф. 11, 28—29).

Вплив на людську волю має не тільки краса, досконалість і нагорода за чесноти, але й з'ясування гідоти гріха та кари за нього. І про це говорив Христос. Хоч на першому місці Він ставив перед очі красу чеснот і обіцяв нагороду навіть за найменші добрі вчинки (Мф. 10, 42; Мр. 9, 41), однак Господь згадує і про кару за гріх.

Слово Христа і Його вчення мали велику силу. Його вчення святе, як святе Христове життя. Всюди Він виступає проти гріха і з величним спокоєм запитує: «Хто з вас докорить Мені за гріх?» (Іоан. 8, 46).

Велика гармонія була не тільки між ученням Христа і Його життям, вона повною була і в самому Його вченні. Одна Його думка погоджується з іншою. Він ніколи не виправляє Своїх слів, Своїх вимог не міняє, в розмові не вагається. Він навчає не тільки як Той, хто все знає, але і як Той, хто має владу. Він не тільки пригадує закон і обов'язки, але й Сам з'ясовує суть закону і накладає обов'язки, кажучи: «А Я вам кажу...» (Мф. 5: 22, 28, 32, 34, 39).

Це велич законодавця, найвищого володаря всякого релігійного закону й свідомості. Люди, слухаючи Його, говорили: «Ніколи ще чоловік не говорив так, як Цей Чоловік» (Іоан. 7, 46), і «дивувалися науці Його, бо Він їх навчав, як Той, що має владу, а не як книжники й фарисеї» (Мф. 7, 29). Однак, незважаючи на внутрішню велику силу, владу й повагу Спасителя, в навчанні ніколи не згасала Його велика любов, тепло і лагідність. Тому ті, що до Нього зближались, називали Його: «Учителю благий» (Мф. 19, 16; Мр. 10, 17; Лк. 18, 18).

Крім того, Христос був дуже терпеливим учителем. Він прийшов спрямувати людську волю до добра, чистоти і святості, відвернути її від зла і гріха. Але людська воля, втративши первісну святість, стала надто податливою на всяку спокусу. Тому слово Боже, сіяне широким і густим, рідко знаходило добрий ґрунт, воно падало при дорозі, на камінь, проміж терен, навіть те, що прийнялося, росло дуже повільно. Найближче оточення Христа — Його учні і апостоли, часто Його не розуміли, тяжко сприймали істини віри, на превелику силу позбувалися помилкових настроїв і бажань. Проте Христос невтомно й терпеливо сіяв, добре знаючи всю неміч людини. Тому Господь навчав з великою поміркованістю. Він ніколи не говорив забагато, не перевантажував ні розуму, ні волі слухачів. На питання багатого юнака, що йому робити, щоб досягнути вічне життя, Спаситель дав спочатку загальну відповідь «додержуй заповіді» (Мф. 19, 17). Коли ж юнак сказав, що додержує їх змалку і запитав, чого йому ще не стає, аж тоді Христос показав йому шлях євангельської довершеності.

А як обережно й поступово передвіщав Господь апостолам про Свої страждання і хресну смерть, як старанно з'ясовував людям святе таїнство Тіла і Крові Своєї (Іоан. 6, 32—58). Не раз Божественний Учитель коротко говорив Своїм слухачам: «Так роби і будеш жити»; «іди й ти роби так» (Лук. 10, 28, 37).

Чого навчав Небесний наш Учитель? Він учив людей знати Бога як Отця, себе — як дітей Божих. З синівством поєднана Особа Божого Сина в людському тілі. Тільки той, хто через віру знає Сина, може зна-

ти Отця, як каже Господь: «Ніхто не знає Отця, тільки Син, та кому схоче Син відкрити» (Мф. 11, 22). Без Ісуса Христа, Сина Божого, ми б не знали Бога Отця, без Нього ми б не були Божими дітьми, бо тільки тим, «які прийняли Його, дав їм силу стати дітьми Божими» (Іоан. 1, 12). Тільки через Нього ми прийняли Духа Святого, «Духа усиновлення» Отцеві через втіленого Сина Його.

Апостол Павло пише: «Цей самий Дух свідчить духові нашому, що ми діти Божі. А коли діти, то й наслідники; наслідники Божі, співнаслідники ж Христові» (Рим. 8, 16—17)... Що Христове,— те й наше, де Христос, там і ми маємо бути. Вічне життя в Бозі, Небесне Царство відчинив для нас Син Божий і тільки в єднанні з Ним і через Нього можемо прийти до Отця Небесного. Пізнати наше нове благодатне відношення до Бога Отця і Єдинородного Сина Його, Який прийшов на землю для спасіння роду людського,— для нас найважливіше: «Це є життя вічне, щоб знали Тебе, єдиного істинного Бога, і Того, що ти послав, Ісуса Христа» (Іоан. 17, 3).

Коли Господь вийшов на прилюдну проповідь Євангелія, Його називали учителем. Христова проповідь пролунала на всю Галилею та Іудею. Щоб почути Його вчення, люди покидали села й міста, йшли за Ним у пустиню, громадилися біля Нього, слухали Його слово цілими днями, забуваючи навіть про їжу. Душі людей, які приймали Христове слово, часто цілком перероджувалися. Грішники ставали праведниками, праведники ставали святими, повними великої ширості для Божої слави й спасіння людей.

Як колись вчення Христове відродило апостолів, так і тепер воно освячує наші душі, дає мудрість, просвічує й звеличує своєю красою людські серця.

В Христі — життя і спасіння наше. Він найкраще знає наші потреби, в Нього всі засоби для нашого щасливого життя на землі і у вічності. За апостолом повторяймо: «Господи, до кого ж підемо? Ти маєш слова життя вічного» (Іоан. 6, 68).

Тож прямуймо до Нього, шукаймо Його, як шукали Никодим, Іоан, Петро, Андрій, Нафанаїл. Вони відчули в Ньому єдиного, Богом посланого Вчителя. «Учителю, де Ти живеш?» — питали Його. «Ідіть і побачте» (Іоан. 1, 38—39), — почули відповідь. Для нас Христос живе у св. Євангелії, в Церкві Бога Живого (1 Тим. 3, 15).

Від Христа дізнаємось про все, що нам треба знати, а саме: хто ми, куди йдемо. Вчення Христове відкрило нам нове життя, дає сили йти до вічного щастя — до Бога. Осягнути цю велику й щасливу мету можливо для всіх людей, на кожному місці, в усі часи, серед усяких обставин. У сьайві її наше життя набирає належного змісту. Праця й чеснота знаходять нагороду, страждання й смерть тратьють своє жало. Тому і говорив Христос: «Я — світло для світу; хто йде за Мною, той не буде ходити в темряві, а матиме світло життя» (Іоан. 8, 12).

Колись Господь назвав блаженними, щасливими тих, що слухають слово Боже і держать його (Лк. 11, 22). Ми належимо до тих щасливих, тож будьмо влячні нашому Спасителю, любімо Його, як свого небесного Учителя і Спасителя.

Прот. І. КОРОЛЬ

ЄВХАРИСТИЧНИЙ КАНОН ПРАВОСЛАВНОЇ ЛІТУРГІЇ ТА ЙОГО СПАСЕННЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВІРНИХ

Осередням православної Божественної літургії, як установив Сам Господь наш Ісус Христос (Мф. 26, 26—28; Мрк. 14, 22—25; Лук. 22, 17—20; Іоан. 13, 21; 1 Кор. 11, 23—25), є спасенне таїнство Євхаристії, безперервно відправляване в її предивному, благодатно животворному каноні.

Порушена гармонія світобудови (Бут. 3, 7—24), як видно з Святого Письма, не могла лишитися без відповіді в промислительних приреченнях Творця. Чоловік, пізнавши всю глибину свого падіння, потребував надзвичайного засобу свого спасіння, і його дано було йому вседіючою Божою любов'ю (Іоан. 3, 16; 17, 3; Рим. 8, 32; 1 Іоан. 4, 9—10; Іс. 9, 6). Цим крайнім актом любові Божої була Голгофська Жертва розп'яття і смерті Єдинородного Сина Божого як Жертви за рід людський.

Промислительне піклування про наступні покоління роду людського не зосталося поза увагою Спасителя світу. Воно виявилось в спасенній символіці безперервно триваючої в Євхаристії Жертви заклчення, згідно з Христовим заповітом: «Це творить на Мій спомин» (Лук. 22, 19; 1 Кор. 11, 23—25).

Шляхи спасіння різноманітні, але прагнення його — загальне. Зокрема, воно, це «спільне, загальне», має своїм завершенням прекрасну величну символіку таїнства Євхаристії. Християни до неї закликані і незмінно закликаються приступати після належного «випробування себе» (1 Кор. 11, 27—28), щоб бути достойними учасниками таїнства спасіння, як кінцевої мети реально відчутного зближення з Богом у причасті Тіла і Крові Спасителя.

Кожний християнин як закликана до богосинівства особа має невід'ємне право і внутрішнє прагнення бути учасником Божественного церковного таїнства, бути часткою одного цілого в спільному гімні покликаних до спасіння дітей єдиної Христової Церкви.

Віруючий християнин — церковний вже через своє єднання і приналежність до Церкви Христової, але церковність ця до певної міри носить характер юридичності, поки віруючий не стане спільником Церкви в її спасенній символіці, в таїнстві Євхаристії. Для дійсного, правдивого єднання з Христом член Церкви повинен бути «вірним». Йому, від християнина вимагається висока моральна напруженість і стійкість, щоб бути достойним учасником «літургії вірних», тобто учасником Жертвоспількування.

Акт спілкування в Жертві Христовій — подвиг християнина, його мислена Голгофа, на ній осуджуються і прибиваються його особисті гріхи, які перешкоджають єднанню з Богом. Щоб стати ще ближчим до людини, Господь дав прибити Себе до хреста, приймаючи на Себе весь тягар падіння першого Адама. Моральна ж Голгофа чоловіка, коли вона постає з глибини волі його, осуджує і прибиває особистий гріх і тим самим зводить Голгофську жертву Сина Божого в душу і серце покутника, як одного з повноти Церкви. В цьому постійна безперервність церковності великого таїнства Євхаристії.

Церква Христова, в її суспільному, церковному значенні, свята і правдива. Ця святість і правдивість її з найбільшою наочністю засвідчується в храмі, коли громада вірних «єдиними устами і єдиним серцем», складаючи хвалу Богові, зближають себе з Христом. Таке повне єднання особливо глибоким буває в спільності Євхаристії вірних, всебічно підготовлених до причастя Пресвятого Тіла і Крові Христових.

Божественна літургія, в своїй всеосяжній церковності, відправляється, в ній апостольське наступництво священнодіє в символах і образах священного передання.

Проскомідія... Символічний Агнець на дискосі.

— Пожри (принеси в жертву), владико! — промовляє диякон.

— Жрется (в жертву приноситься) Агнец Божий, вземляй гріх міра за мірській живот і спасеніє! Це — головний і найурочистіший момент Проскомідії. Він таїнствено поєднується з пророцтвом Іоана Христителя на Йордани: «Ось Агнець Божий, що бере на Себе гріх світу!» (Іоан. 1, 29—36).

І тут же — священна Голгофа:

— Прободи, владико!

— І один от воїн копієм ребра Єго прободє, і абіє ізидє кровь і вода... (Іоан. 19, 34) — сполучення пророцтва (Зах. 12, 10) з реальністю подій на Голгофі та безперервно триваючою символікою відправлюваного таїнства Божественної Жертви. І святе «соединеніє» (вина і води) доповнює зміст безперервної спільності таїнственного служіння.

І далі символи в реальності, реальності — в символах і діях наступництва!

Літургія продовжується.

«Малий вхід» — постійне ходіння Господа по землі страждань і гріхів людських, Його навчання і діла милосердя... Проповідь Євангелія і благовісницька діяльність завершується стражданнями і смертю Спасителя.

«Великий вхід»... Урочистий спів «Херувимської» сповіщає, що настає велике таїнство.

— Двері, двері! Премудростію вонмем! Цей виголос чути в найважливіші моменти православного богослужіння. Тремтить життям досі «нечутна» віра. Кожен від себе і всі разом сповідують свою одностайну віру в Отця і Сина і Святого Духа, Тройцю єдиносущну і нероздільну.

Настає урочистий момент канону Пресвятої Євхаристії, попереджуваний зверненням диякона (або священника) до вірних:

— Станем добре, станем со страхом, вонмем, святоє возношеніє в мирі приносити!

З цього моменту християнин повинен бути глибоко зосередженим і уважним насамперед до «свого внутрішнього чоловіка», бо його покликано і він повинен приготувати себе до благодатного єднання з Христом через причастя Святих Тайн Його Тіла і Крові. Для цього християнин має належно впорядкувати стан своєї душі. «Станьмо добре», тобто побожно. «Станьмо зо страхом»... В даному випадку слід розуміти не той страх, від якого завмирає душа, а — боязнь виявитися негідним участі в великій Жертві і святі причастя (спільності) Святого Духа. Це — стан вищого морального порядку молящої людини, стан побожного поклоніння перед лицем Самого Бога, який пригортає Своєю любов'ю кожного, бо Господь готовий до безнастанної самопожертви ради тих, що прагнуть єднання з Ним (Мф. 13, 44—45; Лук. 15, 8—10).

— Будьмо уважні! («вонмем»)! — до того, що правиться в цей час на Божественній літургії, щоб «святоє возношеніє в мирі приносити», тобто в повному спокої душі.

Цей заклик яскраво свідчить про справжню церковну соборність євхаристичного канону, в якому нероздільно беруть участь і вірні, в єдності свого складу, і невичерпне апостольське наступництво, в особі ієрархічних ступенів священства.

Наче продовжуючи закличний виголос диякона, вірні діти Церкви відповідають своєю готовністю до участі в таїнстві, готовністю приносити:

— Милость мира, жертву хваленія! — В найдавніших літургійних чинах, зокрема в літургії апостола Якова, тут замість слів «елеос іриніс» — милость мира, стоїть «елеон іриніс» — «елей мира». Отже, вірні свідчать про своє бажання приносити дар взаємного єднання любові і жертву хвали. В останніх словах можна чути відповідь Церкви на заклик апостола: «Отже, завжди через Нього (Ісуса Христа) приносьюмо Богові жертву хвали, тобто плід уст, що прославляють ім'я Його» (Євр. 13, 15).

Почувши від присутніх добре свідчення правдивого сповідання їх віри та готовності до участі в найсвятішому таїнстві, священник подає вірним необхідний для цього дар любові Божої.

— Благодать Господа нашего Ісуса Христа, і любі (любов) Бога і Отця, і причастіє Святого Духа буди со всіми вами!

Ця повнота вседіючої любові Пресвятої Тройці та єднання з Нею виведених на височінь богослужінства членів Церкви відкривається в таїнстві Євхаристії. Тепер серця всіх піднесені до Господа, що Сам приймає і освячує таїнственну Жертву. Він приймає ці піднесені серця і допускає їх до цієї Жертви, і Церква устами священника дякує за це Господеві.

Церковна спільнота однодушним співом славословить Пресвятую Тройцю в Її величності і славі, поклоняючись з щирою радістю Отцю і Сину і Святому Духові. В цей час священник, єднаючись у молитві з усіма вірними, складає хвалу Богові, дякує Йому за величність і невичерпність любові до Свого творіння, особливо до чоловіка, за врятування його від вічної смерті та відновлення єднання з Богом, за все добро, яке подається і тепер людям, іноді навіть невідоме їм.

— Благодарим Тя і о службі сей, юже от рук наших прияти ізволил еси... Руками людськими, через благодать священства, приноситься велика й спасенна Жертва любові Божої, яку вихваляють на небі Ангели:

— Побідную піснь поюще, вопіюще, ззивающе і глаголяще:

І земна Церква з ними співає: «Свят, свят, свят Господь Саваоф, ісполнь небо і земля слави Твоея», доповняючи ангельську пісню словами народної хвали Господу під час Його входу в Єрусалим: «Благословен Грядий во ім'я Господне, осанна в вишних».

Продовжуючи молитву Церкви, священник прославляє велич милосердя Триєдиного Бога і від усіх дякує Господеві за Його добродіяння, спомінаючи Тайну Вечерю та встановлення на ній спасенного таїнства Євхаристії, коли Господь «...тієї ночі, як зраджено Його, або правдивіше, коли Він Сам видавав Себе за життя світу, взяв хліб у святі Свої і пречисті руки, подякував і благословив, освятив, розломив, дав святым Своїм ученикам і апостолам, і сказав:

— Прийміте, ядіте, сіє єсть Тіло Мое, еже за ви ломимое, во оставленіє гріхов!

Показуючи на святій хліб, покладений на дискосі, священник виголошує ці вічно повторювані слова Спасителя, які Він сказав на Тайній Вечері, коли тіло Господнє дійсно мало бути принесене в жертву за людей, на відпущення їх гріхів.

Символіка великої Жертви ще до її принесення вже подавалася для спасенного наслідування в майбутніх відправах.

— Пийте от нея всі, сія бо єсть Кровь Моя Новаго завіта, яже за ви і за многія ізливаемая во оставленіє гріхов!

У цьому спасенному Господньому закликуні звертає на себе увагу загальність запрошення на спасенну вечерю: «Пийте от нея всі...» — тоді як право причастя від чаші спасення належить не всім, а «многим», тим, хто сам хоче одержати благодать від великої Жертви.

Спомин про Тайну Вечерю цілком зрозумілий і необхідний на цьому місці. Тільки маючи віру в те, що Спаситель на Тайній Вечері дійсно перетворив хліб і вино в Пречисте Тіло і Кров Свою, тільки в духовній єдності з першою Євхаристією Сина Божого можна приступати до літургійної Євхаристії на землі.

Далі йде та частина євхаристичного канону, яка з давніх часів має назву «анамнеза» — «спомину» (Лук. 22, 19; 1 Кор. 11, 24—25): «Помінающе убо спасительную сію заповідь, і вся яже о нас бившая: крест, гроб, тридневное воскресеніє, на небеса восхожденіє, одесную сідніє, второе і славное пришествіє», і ми наважуємось складати безкровну Жертву Богові і Освятителю Її:

— Твоя от Твоіх Тебі приносяще о всіх і за вся!

Навхрест склавши руки, священник бере св. Чашу і Дискос, підносить їх над престолом «о всіх», тобто за всіх людей світу і «за вся»,

тобто Жертва ця приноситься за всі добродіяння для всіх людей, а саме: хрест, гроб, воскресення, праворуч сидіння і друге пришествя...

В церкві співають хвалебно-вдячну пісню Богові:

— Тебе поем, Тебе благословим, Тебі благодарим, Господи, і молим Ті ся, Боже наш.

Якщо літургія в цілому є «спільна, загальна справа» всього складу Церкви, тобто всіх вірних членів її, то в літургійному каноні Божественної Євхаристії ця єдність, благодатна церковна спільність молитви їх виступає особливо виразно.

Під час співу «Тебе поем» священик з усією церковною повнотою звертається з молитвою до Господа: «Єще приносим Ті словесную сію і безкровную службу, і просим і молим і миліся діем (щиро благаємо): низпосли Духа Твого Святого на ни і на предлежащия дари сія»... І три рази підносячи руки, відмовляє благальну молитву:

— Господи, іже Пресвятого Твого Духа в третій час апостолом Твоїм низпославий, Того, Благий, не отими от нас, но обнови нас, молящих Ті ся». Вдруге і втретє повторюючи цю молитву, додає стихи:

— Серце чисто созиди во мні, Боже, і дух прав обнови во утробі моеї (Пс. 50, 12).

— Не отвержи мене от лица Твоего і Духа Твоего Святого не отими от мене (Пс. 50, 13).

Після цього через благословення священика відбувається освячення і таїнственне перетворення символічної Жертви.

Вказуючи на святий хліб, священик промовляє:

«І сотвори убо хліб сей честное Тіло Христа Твоего. Амінь», рукою благословляє святий хліб, і він після цього стає істинним Тілом Господнім.

І вказуючи на святу Чашу, говорить:

«А еже в чаші сей, честную Кровь Христа Твоего. Амінь», рукою благословляє святу Чашу, і після цього святе з'єднання в ній стає істинною Кров'ю Христовою.

Благословляючи «обоя», священик говорить:

«Преложив Духом Твоїм Святим. Амінь, амінь, амінь!» — і до землі поклоняється Святим Тайнам на престолі.

Всеосяжна церковність євхаристичного канону ґрунтується на незмінному спілкуванні живих членів земної Церкви з членами Церкви небесної. Таїнственна Жертва Пресвятої Євхаристії подається насамперед живим членам Церкви — причасникам, але вона поширює свою благодать («в пам'ять») і на членів торжествуючої Церкви, які одержали мир і бачать лице Господа («о іже в вірі почивших»).

Спом'янувши всіх святих, а «ізрядно» (особливо) Пречисту Матір Господню, Церква закінчує канон Божественної Євхаристії, яка правиться за спасіння роду людського.

Прот. Н. ВІНЦУКЕВИЧ

НОВОРІЧНІ ДУМКИ

Ніколи не тиснеться до голови стільки думок, ніколи не згадується так минуле, все пережите, добре і прикре, як у ті хвилини, коли стаємо на межі старого і нового року. Саме в цей час чоловік усвідомлює собі найвиразніше, що «дні його, як квітка польова, відцвітають» (Пс. 102, 15).

З давніх-давен повелося, що в день Нового року ми бажаємо всім нашим близьким і знайомим, рідним і друзям щасливого Нового року.

Людину ніщо так не цікавить, як новина. Коли зустрічаємось із знайомим, звичайно, перш за все питаємось, що нового чувати, бажаючи

в душі своїй, щоб це нове було і добре і радісне. На жаль, не кожна новина буває добра або втішна.

Тому ми так щиро і так щедро бажаємо одні одним на закінченні старого року щастя, здоров'я і всякого благополуччя в наступаючому новому році.

Однак, не раз доводиться чути: що з тих бажань? Хіба рік тому ми не бажали так само щастя собі і одні одним? А де ж те щастя? Щоразу новий рік приносить нові турботи, нові успіхи й невдачі, не тільки дні радості, але й смутку.

Чи виправданий цей песимізм? Ні! Щоб уникнути розчарувань у новому році, нам треба завжди пам'ятати ось про що. Напередодні нового року, коли ми переживаємо особливе святкове піднесення, нам дуже легко висловлювати найкращі побажання нашим ближнім — листами, телеграмами і усно. Однак новий рік першим днем тільки починається. За першим днем придуть другий і третій, і далші... Прийдуть так звані сірі будні року, може й клопітливі, бо без клопоту, без турбот, без подолання труднощів і життя не було б життям. Не обминуть нас і такі хвилини, коли на душі буде важкувато, коли схочеться почути добре, тепле слово, яке б підтримало наш дух і підбадьорило б нас. У такий час оглянешся довкола себе та й спитаєшся,— де ж ті друзі ласкаві, що так щиро бажали нам у перший день нового року щастя й добра, де їх добрі побажання і де вони самі?

Нема їх...

Щоб новий рік став кращим від попереднього, щоб він був справді щасливим, нам треба святковий настрій першого дня в новому році зберегти й пронести через весь рік: треба щодня бажати здоров'я, успіхів і щастя своїм друзям, знайомим і незнайомим, усім, з ким зустрічаємось, розмовляємо, працюємо, з ким живемо на цій землі.

Бажаймо здоров'я не тільки тоді, коли турбуємось про хворих, коли приносимо їм ліки. Бажаймо здоров'я і тоді, коли оберігаємо людей від усяких небезпек, коли розуміємо вагу спокою в житті людини, коли охороняємо її від розтлінних спокус, коли допомагаємо їй прилучатися до високої морально-етичної культури. Тоді ми насправді бажаємо і допомагаємо здоров'ю людини!

А успіхи, удачі... Яких тільки успіхів та удач не бажаємо всім, вітаючи з Новим роком! Але вже на другий чи третій день нам боляче іноді від заздрощів, коли бачимо удачу друга, часом навіть злорадіємо з чужих невдач... Від учорашніх новорічних побажань не лишається й сліду.

Ось чому новий рік скупко дає нам щастя.

Що сіяч сіє — те і збирає. Так само й людина: посіє добро — добро і збере. Насіє лиха — лихо й позбирає. Сіймо щедрою рукою щастя й добро цілий рік,— тоді Господь Бог і нас добром поблагословить і ущасливить!

Щастя — це суспільна категорія. Тільки загальне щастя є запорукою щастя індивідуального. Без цього кожне окреме щастя може бути тільки ілюзією щастя, егоїстичним самообманом. З цього випливає, що за щастя треба боротися всім разом, боротися у всесвітньому масштабі,— тоді щастя прийде до всіх!

Даремні будуть наші сподівання й побажання особистого і загального щастя, доки не усунемо тих перешкод, які лежать на шляху до щастя. Ці перешкоди подвійні: соціально-політичні і моральні.

Щодня ми читаємо пресу, слухаємо радіоповідомлення з усього світу. Довідуємось, що пожежа другої світової війни ще остаточно не згасла, десь глибоко під руїнами і згарищами, які лишилися від тієї війни, ще тліють небезпечні іскри... Чуємо, що засуджені історією сили конаючого світу неначе в агонії кидаються на беззахисні племена й на-

роди, знов заливаючи обличчя багатостраждальної матері-землі людською кров'ю, а вікову тишу пустель порушують вибухи атомної зброї...

Світ, який так багато, а під новий рік найбільше, говорить про цінності загальнолюдської культури, про ідеали християнської цивілізації, на практиці безсоромно й цинічно топче всяку культуру і християнську цивілізацію, побудовану на заповіді про любов до людини, тоді як у системі соціального демократизму цей принцип є дієвою, а не тільки словесною боротьбою за людину, за ближнього, знедоленого й поневоленого бездушними системами безправ'я і гноблення.

Вмираючий світ капіталізму, імперіалізму і колоніалізму в останніх конвульсіях може ще ввергнути світ у велике нещастя. І як далеко відійшло б щастя від світу, якби цей світовий злочин міг статися!..

Перед нашим і наступними поколіннями стоїть найбільше і найважче завдання, яке коли-небудь стояло перед людством: ми повинні покінчити з війнами і покінчити остаточно.

Знищення людей завжди було гріхом проти Божої заповіді, так само як освячення зброї завжди було і залишається богохульством. Коли це стосується війни взагалі, то ще в більшій мірі — війни між християнськими народами, бо ж більшість війн за минулі півтора тисячоліття велася між християнами...

І цей страхотливий конфлікт совісті окремого християнина і християнського священнослужителя тривав до нашого часу. Найтрагічнішим або, вірніше кажучи, найжахливішим фактом було атомне бомбардування японських міст Хіросіми і Нагасакі.

Американський президент, який дав наказ про атомне бомбардування, вважав себе правдивим християнином. Пілот, який скинув бомбу, був скромним католиком, перед вилітом він відстояв месу і причастився. Його літак, як і саме завдання, одержали благословення євангелічного військового священника. Цими бомбами було знищено 120 000 людей, а майже 60 000 людей, переважно жінок і дітей, дістали невилгою опіки.

Отже, коли ми справді бажаємо щастя собі, нашим дітям і всім людям на світі, ми повинні сьогодні й завжди таврувати ганьбою злочини сучасних імперіалістичних варварів, закликати всіх людей доброї волі на безупинну боротьбу з пекельними силами паліїв війни. Це означатиме, що ми справді бажаємо всім щастя, справжнього й найповнішого...

Другою перешкодою до щастя є наші власні духовні хиби, зла воля та очерствіла совість. Кожен новий день має бути безнастанним оновленням людини, її душі, думок і прагнень, удосконаленням її характеру. Яка це краса: щоденне духовне зростання людини!

Це — шлях до святості. Не до святенництва, не до лицемірства чи фарисейства, а до святості, коли людина досягає вершин духовної краси, чистоти і гуманності.

Для цього треба з корінням виривати з душі своєї низький, дріб'язковий егоїзм, фальшиві амбіції, захланність, користолюбство, косність і відсталість. Це стосується насамперед і найбільше до нас самих.

Треба, нарешті, прокинутися нам від сну (Рим. 13, 11), скинути з себе «ветхого Адама» і вдягнутися в нового чоловіка, який здійснює в житті сенсесійні ідеї вічної правди. Кому ж, як не нам, християнам, привітати ці величні зусилля нашого народу та найпередовіших сил сучасного світу, щирим серцем відповідаючи на заклик св. апостола Павла: «В щирості не ослабайте, духом пламенійте, Господеві служіть... Коли можна, оскільки від вас залежить, будьте в мирі з усіма людьми» (Рим. 12, 11, 18).

Прот. Н. ПАВЛОСЮК

КАМ'ЯНІ СВДІКИ МІСІОНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ АПОСТОЛІВ

Знайдення залишків двох круглих церков-ротонд у Перемишлі має велике значення для церковної історії та археології західних областей України. Існування храмів цього типу на Підкарпатті дає підстави припускати вплив мистецтва Моравії на архітектуру давніх церковних споруд у перемишльському й галицькому князівствах. Крім того, запозичення форм церковного будівництва з Моравії виразно свідчить про релігійні зв'язки Перемишля з тим краєм, де проповідували рівноапостольні Кирило і Мефодій.

Першу з ротонд відкрито на території перемишльського замку, тобто на місці давнього «града». Її датують різно, починаючи від IX і кінчаючи XI століттям¹. Вона була посвячена, як здогадуються на підставі звичаю зберігати попередній титул у новому храмі², Пресвятій Богородиці. До ротонди прилягала палата завдовжки 35, завширшки 15 метрів. Гадають, що з поверху палати був перехід на емпору (галерею на підвищенні, хори), де стояли члени княжої родини. Головний вхід у храм був не з заходу, а з північного сходу, в кутку, де стіни церкви сходилися із стінами палати. Церква звернена була абсидою (вівтарем) на схід. Збудована вона з пісковика старовинною технікою.

Другу ротонду в Перемишлі знайдено під вівтарною частиною латинського кафедрального собору. Як свідчить грамота князя Льва Даниловича³,—тут була церква св. Миколая. Її князь продав, разом з війтівськими привілеями за магдебурзьким правом, німцеві Йоганові. Оплачені спадкоємці Йогана подарували церкву з прилеглою площею польському єпископові. В XV ст. як свято-Николаївську, так і соборну свято-Іванівську церкву, побудовану князем Володарем у першій половині XII ст., розібрали та спорудили з них вівтарну частину нової латинської «катедри». Рукописна замітка на полях Євангелія із Звиняча (архів перемишльської капітули) говорить, що в 1482 році церкву святого Іоана «викинули з замку на дул»⁴, а камінь мили в річці Сяні, щоб змити осквернення «схизмою». Свято-Іоанівський православний собор передав католикам король Ягайло. Про це докладно розповідає польський історик Ян Длугош⁵.

Обидві ротонди мали абсиди у формі трьох четвертин кола і були дуже подібні за планом. Різниця полягала тільки в тому, що св.-Николаївська трохи більша та була збудована з великих блоків тесаного каменю. Її датують XII—XIII ст.

У Галичі, як показали повторні розкопки на церквищі св. пророка Іллі (т. зв. «Прокалійв сад»), проведені М. Г. Каргером у 1955 році⁶, була ротонда, дуже подібна до перемишльських, тільки збагачена архітектурними деталями (пілястри, декоративна різьба) та добудовою притвору. Якщо план перемишльських церков складався з двох елементів—нави і вівтарної абсиди, то план св.-Іллінської церкви в Галичі мав уже три частини (тридільний план).

Аналогічні будівлі знаходяться в Польщі, здебільшого в південних районах, але найбільше їх у Чехословаччині (нам відомо 26), причому там знаходимо найстаріші ротонди, як дводільні, так і тридільні, що походять з IX та X століть. У Польщі тільки перемишльську ротонду на Замковій горі дехто датує IX—X ст., а інші, як Гжегожевіце (св. Іоана Хрестителя), Плоцк (св. Войцеха), — першою половиною XI ст. Всі інші відомі ротонди, як чеські, так і польські, прийнято датувати XI—XII ст.

Згадані ротондональні храми відрізняються від інших ротонд, балканських і західноєвропейських, в основному тим, що до круглої головної частини (нави) храму прибудовували напівкруглу, або у формі підкови, абсиду. Такий план, зокрема, обох перемишльських храмів. Деякі

з ротонд у складі плану мають третій елемент: другу абсиду від заходу, круглу вежу. Такі вежі будувалися для розміщення на них так званих «трибун» або «емпор», де стояли визначні особи. Наша галицька ротонда, крім абсиди від сходу, мала досить великий притвор від заходу; над ним також могла бути емпора.

Роздумуючи над причиною появи цих оригінальних храмів у колишній Великоморавській державі, польський дослідник Є. Хаврот говорить: «Варто б зв'язати можливість появи цього типу будівель з місійною діяльністю святих Кирила і Мефодія. Загальне поширення храмів цього типу могло б пояснюватися реакцією проти саксонської політики і спробою творення «народної архітектури»⁷.

Новіші здобутки науки, після обстеження найдавніших відомих залишків церковного будівництва на території Моравії та Чехії, показали, що найстаріші пам'ятки цього типу ротонд знайдено в Моравії і що їх слід віднести до часів прийняття християнства, тобто до середини IX ст.⁸ В Чехії найдавнішу ротонду збудував князь Боривой після того, як прийняв хрещення у 874 році, на честь св. Климента. Згодом, коли чехи взяли верх над моравськими князями, ротонди стали поширеним видом храмів у їхній державі.

Старшу перемишльську ротонду Є. Хаврот датує IX—X ст., хоч інші автори твердять, що це будівля X—XI ст., пов'язуючи її з правлінням П'ястів. Старі польські історики, починаючи від Я. Длугоша, приписують заснування Перемишля якомусь князеві Пржемыславу. Це могло статися тоді, коли великоморавські й чеські князі володарювали на Прикарпатті, тобто в Білій Хорватії і на землі віслян. Деяко пізніше, як свідчать чеські документи, чехи захопили землі Великоморавської держави, включаючи Краків. Празькі єпископи в той час заявляють претензії на землі за Карпатами аж по Буг і Стир (в іншому тлумаченні по Буг і Стрий).

Якщо володіння Великої Моравії поширювалися на землі білих хорватів і на Перемишль, то і перемишльська ротонда могла бути побудована за часів безпосередньо близьких до місійної діяльності слов'янських апостолів у Моравії, тобто наприкінці IX або на початку X століття. План її дуже подібний до ротонди в місцевості Леви Градец, побудованої князем Боривоем після 874 року. Мур ротонди вказує на дороманську будівельну техніку.

Заслуговує на увагу той факт, що крім моравських і чеських, подібні ротонди є ще на землях колишньої Паннонії, наприклад, в Єшкю над Балатоном (Болотяним озером) і на тих територіях Польщі, які тимчасово входили до складу Великоморавської держави. Тільки дві ротонди подібного типу були знайдені на території Великопольщі, в Плоцьку та Стшельні біля Видгощі, але й їх можна поставити у зв'язок з місцією слов'янських апостолів. Зокрема, обряд «постриження» гнезненського князя Земовіта можна розуміти, як хрещення за східним обрядом з постриженням. Польський історик Нарушевич не без підстав пише: «В чужій і своїй історії ми знаходимо деякі сліди того, що Земовіт, прадід Мечислава, був християнином або від Кирила з Мефодієм, апостолів усієї слов'янської землі, або від навернених ними посланців»⁹.

Обережно пояснює виникнення польських ротонд Є. Хаврот: «Появу цього типу ротонд у Польщі належало б з'ясувати впливом християнізації з участю Дубравки, або допустити можливість підлеглості південносхідних польських земель чехам, згідно з територіальними претензіями празького документу. Землі ці правдоподібно були вже частково християнізовані в межах франконської експансії, а коли вони потім частково ввійшли до складу Великоморавської держави, християнізація їх мала піти далі, і це повинно було знайти відбиток у церковній архітектурі»¹⁰.

Деякі польські дослідники схильні відсувати побудування ротонд мораво-чеського типу на пізніші часи, починаючи від Мешка і Дубравки. Проте Є. Хаврот бере до уваги дальше поширення християнізації польських земель під час великоморавської експансії. Ротонда в Плоцку за планом нагадує одну з найстаріших у Моравії (Старе Место), половини IX ст.¹¹.

Ще Я. Длугош (1415—1480) виразно говорив, що в Польщі були костьоли, будовані грецьким звичаєм (*graecorum more*) або способом стародавнім і грецьким (*opere vetusto et graeco*), відрізняючи такі храми від інших (*opere italico*). Перелічує Длугош і деякі ротонди. Крім того, він говорить ще про церкву Спаса в Кракові: «Парафіяльна церква в ім'я і на честь Св. Спасителя, яким титулом греки (тобто православні) називають Преображення». Згадуваний вже історик Нарушевич вважав за потрібне розповісти, що в Кракові на Клепажі була церква Чесного Хреста, де богослужіння відправлялося слов'янською мовою. Ієронім Стрелецький подає за старим джерелом, що «*episcopus Cracoviensem vocari Vladicam Cracoviensem*» («єпископа краківського називали владикою краківським»). Кілька років до хрещення Мешка I (від 951-го року) у Кракові діяв єпископ Прохор. Домініканець Сейковський також пише, що костюл св. Якова в Сандомірі, до передання його домініканцям у 1224 році, був «*ruskiej*» релігії, тож повідомлення нашого літописця, що в «Судомирі» «церкви же бяше... велика», може бути вірогідним. Такі храми-ротонди залишилися в Польщі як свідки давньої місійної праці св. Кирила і Мефодія та їх учнів, як спомин релігійного й культурного спілкування двох сусідніх, братніх народів.

Якщо польські ротонди і не походять з IX століття (хоч план ротонди в Плоцку свідчить про її раннє походження), а з X і дальших, то все-таки вони з'явилися під впливом мораво-чеського будівництва. Що ж до перемишльських ротонд, то й тут справа виглядала подібно, хоч і незалежно від того, що діялося у Великопольщі. Держава Мешка була відділена від земель перемишльської округи державою Віслян, яка тоді (60—80 рр. X ст.) входила до складу Чеської держави. Не оволодівши Краковом, Мешко не міг заволодіти Перемишлем. Літописець, пишучи «іде Володимир к ляхом», робив це під впливом пізніших подій, коли поляки захопили Червень (1018—1030), а може й Перемишль, хоч останнє, зрештою, не було тривалим. За подібних обставин навряд чи могли П'ясти що-небудь тут будувати. Коли б навіть прийняти це як факт, то і тоді буде тут вплив Моравії, тільки за посередництвом Польщі.

Друга ротонда в Перемишлі ні в якому разі не могла бути будована як костюл. У XII—XIII ст., коли її побудовано, Перемишлем володіли галицькі князі. Польський вчений Фразік, описуючи розкопки під перемишльським кафедральним костюлом, цитує грамоту князя Льва про продаж церкви св. Николая війтові Йоганові та інший документ, яким спадкоємець Йогана (Николай Балицький) віддає поле з храмом під будову латинського кафедрального собору. Першим костюлом Перемишля вчений вважає дерев'яну капличку в ім'я ап. Петра і Павла, поблизу нинішнього костюлу єзуїтів¹².

Як же була збудована подібна ротонда в Галичі?

Виникнення міста Галича, як і Перемишля, вповите туманом. Перші храми Галича, як і придворна церква св. Спаса, про яку згадує літописець, не збереглися. Не знайдено навіть місця, де стояв цей храм. Був він, за свідченням літописця, з'єднаний з княжою палатою, як і в Перемишлі. Можливо, що Спаська церква в Галичі також була ротондою. Князь Володимирко Володаревич, перенісши свою столицю з Перемишля в Галич, міг побажати собі мати таку вигоду в новому дворі, як і в граді над Сяном, тим більше що часто ходив до церкви, навіть на вечерні.

Перемишльська або галицька ротонда могла послужити прототипом і для пізнішої, яку побудували монахи або невідомий фундатор над берегом Мозолевого потоку біля Крилоса. Ця Іллінська ротонда, як і Николаївська в Перемишлі, була споруджена з тесаного каменю. Знахідки на церквищі в «Прокалієвому саду» дають підставу твердити, що ця ротонда мала романський портал з різьбою, подібною до різьби церкви св. Пантелеймона в Галичі. План ротонди, опублікований М. К. Каргером, свідчить, що її архітектура в порівнянні з перемишльською св.-Николаївською церквою була багатша. Пілястри тут ділили гладкі стіни на частини, декоруючи їх своїм ритмом.

Доктор мистецтвознавства, архітектор Г. Н. Логвин вважає, що притвор Іллінської церкви був прибудований пізніше, бо в плані його фундаментів немає виступів для пілястрів¹³. На нашу думку, це ще не є певним доказом пізнішого добудування притвору. Знаємо чеські ротонди приблизно того ж часу (XII ст.), де пілястри є тільки на стінах абсиди, а на стінах круглої, як і абсида, наві їх немає. Подібне могло бути в Галичі, з тією тільки різницею, що обидві круглі частини мали пілястри, а остання, прямокутна — не мала. М. К. Каргер твердить, що фундамент однаковий і будувався одночасно.

Матеріал, добутий з розкопок 1887 року, дає підстави твердити, що всі три частини будівлі мали склепіння. Була це дуже гарна церковця. У 1788 році ще стояли її стіни, але вже без дахів.

Друга ротонда в Галичі — Воскресенська церква — мала трохи інший вигляд. Уявити собі його на підставі залишків значно трудніше, бо з фундаментів церкви вибирали каміння, чим вони були так зруйновані, що план храму важко було відчитати. Присутній на розкопках мистецтвознавець Михайло Драган подав два варіанти реконструкції плану ротонди: а) ротонда з внутрішніми, назовні не позначеними абсидами і б) ротонда, абсида якої назовні були видні. Нам здається, що більш підходить перший варіант М. Драгана, і ми згодні також з Г. Н. Логвином, який приймає цей варіант, але не з трьома, а з п'ятьма абсидами¹⁴. Беручи до уваги слова священника Льва Лаврецького, який у минулому столітті вперше розкопав руїни і вважав церкву восьмигранною будівлею (октогоном), та зіставляючи цей план з рештками фундаменту за рисунком М. Драгана, приходимо до висновку, що ця ротонда була цілком подібна до горянської біля Ужгорода, тільки назовні мала вісім пілястрів. Сліди виступів фундаменту для пілястрів дали підставу Л. Лаврецькому вважати церкву октогоном.

Подібні ротонди на Україні не були винятками. Рисунок вишгородської (біля Києва) ротонди, де поховано було князів-мучеників Бориса і Гліба, являє собою таку ж будівлю, як горянська¹⁵. Ротонда ця також має баню з кругом, меншим від круга стін. Спиралася баня на внутрішньому краї грубесних стін, в яких були вглиблені ніші-абсиди, а внутрішній край стін правив за пілони. Г. Н. Логвин висловлює думку, що майстри будували її на київський лад, бо і матеріалом була цегла-плінфа, а не камінь, як у Галичі¹⁶.

Ротонда подібного типу знайдена і у Володимирі-Волинському на урочищі «Михайлівське». Вона значно багатша. Баня там стояла на окремій колонаді, яка всередині становила другий, менший круг. У товщі стін тут також сховані три абсиди¹⁷. Володимирська ротонда пізніша від галицьких, тому вона більш розвинена. Колонада всередині зближає її до ротонди св. Михаїла у Фульдї, біля Франкфурта¹⁸. Будівники німці, які працювали в Холмі, могли і у Володимирі послужити своїми знаннями і старалися поєднати місцеву традицію з рідною для них архітектурою.

Ще одну ротонду знайдено недалеко від Галича в селі Побережжя. В ній була монастирська церква Бориса і Гліба, збудована князем Да-

нимом у XIII ст. Частково розкопав її Я. Пастернак, а закінчив розкопки і детально обслідував М. К. Крагер. Публікації про цю споруду ще немає. Ця ротонда мала чотири абсиди. Такі церкви мають назву «квадрофальних», тобто чотирилістих. Можливо, що й тут виявляться впливи чеської ротонди св. Віта у Празі (926—930 рр.) або Богородичної (Фелікса і Адавкта) в Кракові.

Так на тлі пізніших ротонд Галича, Горян і Володимира-Волинського виразно виросовуються мораво-чеські форми перемишльських і галицької, св.-Іллінської, ротонд. На закінчення треба було б відповісти на питання: де шукати прототип моравських ротонд?

У літературі не знаходимо не тільки готової задовільної відповіді, але й такого матеріалу, що підказав би її. Рівноапостольні мужі напевно не встановляли форми храмів, а тим більше ротонд, яких у Візантії було не так багато. Траплялися, щоправда, храми зовні чотирикутні з округлим обрисом середини. В Солуні, де народились Константин (Кирило) і Мефодій, був круглий храм св. Георгія, який до побудови Солунської Софії був головним у місті. Дещо подібним до Георгіївського був другий, придворний храм у Солуні. В цілому, якщо не звертати уваги на архітектурне багатство названих солунських храмів, вони обидва могли подати моравському будівничому думку спорудити такі церкви-ротонди, як у місцевостях Старе Место або Леви Градец. Цілком можливо, що моравський будівник бував у родинному місті слов'янських апостолів і вподобав собі круглі церкви. Можливо, що й самі великі солуняни підказали цю думку та заохотили будувати подібні, хоч значно скромніші, ротондові храми в Моравії, а потім цей тип став загально-прийнятим на тих землях, куди доходило Боже слово слов'янською мовою, в тому числі і на західних українських землях.

Протоіерей В. ЯРЕМА

П Р И М І Т К И

- 1) Jerzy Nawrot, Problematyka przedromanskich i romanskich rotund batkańskich, czeskich i polskich. Biuletyn historii sztuki, Warszawa, 1962, №№ 3-4, str. 279.
- 2) T. Frazik, Relikty rotundy pod prezbiterium katedry przemyskiej. Biuletyn historii sztuki, 1962, № 2, str. 223.
- 3) О. Маркевич. Невідома грамота князя Льва Даниловича. „Архіви України“, Київ, 1968, № 5, стор. 25-27.
- 4) А. Петрушевич. Историческое известіе о церкви св. Пантелеймона близъ города Галича, Львів, 1881, стор. 24-25.
- 5) J. Długosz, Dzieje Polski, польський переклад, 1864, т. IV, стор. 138.
- 6) Н. К. Каргер, Основные итоги раскопок древнего Галича в 1955 году. „Краткие сообщения института археологии“, вып. 81, 1960 г., стр. 70.
- 7) J. Nawrot, Problematyka..., str. 276.
- 8) Vaclav Richter, Die Anfänge der Grossmährichen Architektur. „Magna Moravia“. Sbornik k 1100-vy roci přichodu byzantske mise na Moravu. Praha, 1965, стор. 121-360, зокрема, розділ 15-й, стор. 173-175.
- 9) А. Петрушевич, Краткое историческое известіе о введеніи христіанства в Предкарпатских странах. Львів, 1882, стор. 26.
- 10) J. Nawrot Problematyka..., str. 227.
- 11) План у збірнику Magna Moravia. Про ротонду в Плоцку, коли знайдено її фундаменти, журнал „Пшекруй“ повідомляв, що знайдено „фундаменти візантійської церковки“.
- 12) T. Frazik, Relikty rotundy... Biuletyn... 1962, № 2, str. 223-224.
- 13) Г. Н. Логвин, Украинское искусство 1240—1540 гг. (Основные тенденции развития). Машиннопис докторської дисертації, Київ, 1967, стор. 223.
- 14) Г. Н. Логвин, цит. дисерт., стор. 224.
- 15) Володимир Січинський, Ротонди на Україні, Науковий збірник на 1929 рік. Київ, стор. 69—70.
- 16) Г. Н. Логвин, дисертація, стор. 226—227.
- 17) Н. К. Каргер, Вновь открытые памятники зодчества XII—XIII вв. во Владимир-Волынском. Ученые записки Ленинград. университета, № 252, История искусств, выпуск 29, стр. 25—27.
- 18) А. В. Кузнецов, Тектоника и конструкция центрических зданий, Москва, 1951, стр. 154, рис. 116.

Св.-Успенська церква в с. Знячєво, Мукачєвського району, Закарпатської області.